

№ 27 – 28 (847 – 849)

Ліпень 2021 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

kazeta.by

bfk.by

У нумары:

- ➔ **Новая рубрыка: жыццё краязнаўчых суполак –**
стар. 3
- ➔ **Векапомнае: Зэльвенскі прарыў, трагедыя Борак –**
стар. 5, 6
- ➔ **Зрабіць: асаблівасці працы ў архіве –**
стар. 9 – 10

У мінулым нумары мы распавялі, як дзень нараджэння класіка нашай літаратуры Янкі Купалы адсвяткавалі на Гродзеншчыне. Сёння звернемся да сталіцы, завітаем у Дом Песняра, каб даведацца пра шэраг адметных імпрэзаў.

Купалаўскія дні ў календары Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы – гэта час прыемных клопатаў, сяброўскіх сустрэчаў з аматарамі творчай спадчыны паэта ў дні «ад Купалля да Купалля», якое ў наш час святкуюцца не толькі па Сонцы, але і па старым і новым стылі.

Шэраг імпрэзаў апошняй дэкады чэрвеня і першай ліпеня былі прымеркаваны да 139-годдзя з дня нараджэння Янкі Купалы. Дазволю выказаць суб'ектыўнае меркаванне: сёлета святы мелі цікавы музычны акцэнт ад самага пачатку. 17 чэрвеня ў Купалавым ДOME адбыўся канцэрт класічнай музыкі «Як для света грае лета...» ў выкананні студэнтаў і выкладчыкаў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі. Добрая акустыка, жывое гучанне галасоў і інструментаў, як і ў часы літаратурна-музычных салонаў Дома пад таполямі, дзе спявала сяброўка гаспадароў Ларыса Александроўская.

26 чэрвеня гасцей свята «Купала заўсёды ў сэрцы маім» сустракаў Купалаўскі мемарыяльны заповеднік «Ляўкі». Бадай усіх, хто ехаў з Мінска ў Ляўкі, працягла думка – гэты шлях 80 гадоў таму для Янкі Купалы стаў раз-

Марыя Міхавіч

Фота: Аркадзь БУЛЫБЫ

вітаннем з радзімай. І яшчэ адно супадзенне ўражвала да слёз – шляхам свайго дзядулі, дзень у дзень, Марыя Міхавіч упершыню наведла гасцінню «беларускую хатку над Дняпром», дзе знайшла прытулак у 1941 годзе сям'я Якуба Коласа. Пад час імпрэзы калектыву школы імя Янкі Купалы ў мястэчку Копысь супрацоўнікі мінскага музея, удзячныя завяртанне школе імя паэта, перадалі каталогі фотаздымкаў Янкі Купалы і Уладзіслава Францаўна Луцэвіч, дзе ёсць каштоўныя памяткі побыту паэта на Аршаншчыне. Менавіта на гэтай зямлі класік сустрэў навіну пра завяршэнне Першай сусветнай вайны, стварыў знакамітую «Спадчыну». Напісаны пасля трохгадовага маўчання санет «Для Вацкаўшчыны» ўжо ў XXI стагоддзі натхніў экс-саліста ансамбля

У Ляўкі, да Янкі Купалы

Фота: Аркадзь БУЛЫБЫ

Купалаўскія дні – 2021. Хроніка кранальных успамінаў

«Песняры» Аляксандра Віслаўскага на стварэнне аднайменнай музычнай праграмы на аснове твораў Песняра, якая прагучала ў любімым месцы адпачынку паэта.

28 чэрвеня, у дзень трагічнай гібелі Песняра, адбыліся Жальбіны на Вайсковых могілках Мінска. Белыя ружы, знічкі, малітва, словы ўдзячнай памяці ад нашчадкаў Янкі Купалы і Якуба Коласа, літаратараў, людзей, якія жывуць з Купалам у сэрцы.

7 ліпеня да помніка паэту ў парку імя Янкі Купалы зноў леглі яго любімыя белыя ружы. Вучні мінскіх школ адгукнуліся на запрашэнне музея адсвяткаваць разам Купалаў дзень нараджэння

Міхась Пазнякоў і дырэктар музея Алена Ляшковіч

Фота: Аркадзь БУЛЫБЫ

і пасля ўскладання кветак наведалі інтэрактыўную экспазіцыю музея.

10 ліпеня Свята паэзіі, песні і народных рамёстваў «З адною думкаю

аб шчасці Беларусі...» сабрала шматлікую грамаду землякоў паэта ў месцы яго нараджэння, дзе цяпер працуе Купалаўскі мемарыяльны заповеднік «Вязьніка». Была і дэлегацыя літаратараў на чале са старшынём Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьмнікаў Беларусі Міхасём Пазняковым. Паэтка і кампазітар Таццяна Атрошанка, якая звязала свой лёс з Маладзечаншчынай, заспявала свае песні. У паэтычнай дэкламацыі ўзялі ўдзел Святлана Быкава, Валянціна Драбышэўская, сябры Мінскага гарадскога тэатра паэзіі Вольга і Роберт Багушынскія.

(Заканчэнне на стар. 2)

Інтэрпрэтыраваны канцэрт «Роўкіт зямлі»

Фота: Аркадзь БУЛЫБЫ

Купалаўскія дні – 2021. Хроніка кранальных успамінаў

*(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1)*

Спецыяльныя госці свята – салісты і артысты аркестра Вялікага тэатра Беларусі – завіталі ў Вязынку з прэм'ерай. Тэатралізаваны канцэрт «Росквіт зямлі» паводле задумы Дар'і Пататуркі арганічна паяднаў легенды Купалля, музыку народную і класічную (Я. Голанда, С. Манюшкі, Р. Пукста, В. Кузняцова, К. Яськова, У. Кур'яна, В. Пяцько, У. Алоўнікава).

Вакальная група Заскавіцкага Дома культуры «Суседкі» зноў захапіла характэрным народнай песні, а этнічны гурт «Арацэя» шчодрна выпраменьваў энергетыку, якую чэрпае з векавых традыцыяў. Так розныя музычныя плыні суладна гучалі «над ціхай Вязынкай ракой». А ў цені старых дрэваў пляліся купальскія вянкi, ствараўся партрэт Янкі Купалы, гудзеў кірмаш майстроў народных рамёстваў.

У 11 ліпеня ў касцёле Найсвяцейшай Тройцы ў Радашкавічах (так мястэчка называюць мясцовыя жыхары), дзе ў далёкім 1882 годзе хрысцілі Яна Луцвіча. Гэта цудоўная ініцыятыва моладзі, землякоў класіка. Сёлетні фэст прыпадае на 100-годдзе Рызьскай мірнай дамовы, падпісанне якой спыніла вайну, але раздзяліла беларускія землі. Такія дарэгія для лёсу паэта Вязынка і Радашкавічы сталі амаль

на два дзесяцігоддзі неадсяжымым замежкам... У той час слова Янкі Купалы яднала ўсіх тых, хто «беларускай гутаркай гамоняць» па абодва бакі мяжы. Знакавы спеў «Мая малітва» – словы Янкі Купалы, музыка Алега Моўчана – распачаў фэст і Святую імшу ў інтэнцыі паэта і стаў падарункам усім удзельнікам. Ад імя арганізатараў і гасцей выказваю падзяку цудоўным музыкам: арганістам, салістам Белдзяржфілармоніі Юрыю Габрусю і Варвары Царук, маладым салістам Вялікага тэатра Беларусі і сімфанічнага аркестра Беларусі Дзмітрыю Апяцёнку і Ігнату Данько.

Паэтычнай часткай фэсту стала грамадска-культурная акцыя «Чытаем Купалу разам», зладжаная пры падтрымцы Дзяржаўнага літаратурнага музея Янкі Купалы. Вершы Янкі Купалы 1920 – 1921 гадоў дэкламавалі маладыя ўдзельнікі творчага аб'яднання «Батлейка» пад кіраўніцтвам Наталлі Маскалевіч (Маладзечанскі цэнтр творчасці дзяцей і моладзі «Маладзік»).

Купалаўскія дні – 2021 завяршыліся, падарылі некалькі цікавых ідэяў для наступнага года, калі будзем разам святкаваць 140-ы дзень нараджэння Янкі Купалы.

*Марыя БАРТКОВА,
загадчык аддзела навукова-экспазіцыйнай і выставачнай
работы Дзяржаўнага
літаратурнага музея Янкі Купалы*

Этнічны гурт «Арацэя»

Купалаў фэст у Радашкавічах

Фота: Аляксандра Вульфіч

Фота: Віталей ПАНІНЧУК

На тым тыдні...

Ратуемся спадчынай

✓ У Шчучыне 13 ліпеня ўпершыню прадстаўлены арыгінальныя і вельмі рэдкія сёння выданні паэты Алаізы Пашкевіч, вядомай нам пад псеўданімам Цётка. На святкаванні 145-годдзя дзя я нараджэння Нацыянальная бібліятэка Беларусі перадала Шчучынскай раённай бібліятэцы імя Цёткі шэраг каштоўных выданняў для арганізацыі выставы.

Большасць выданняў Цёткі сёння з'яўляецца вялікай бібліяграфічнай рэдкасцю. Многія з іх ствараліся ў перыяд забароны ці абмежавання беларускага друку, калі царская цензура кантралявала ўсе публікацыі, забараняла многія выдавецкія ініцыятывы, знішчала ўжо надрукаваныя тыражы. Частка публікацыяў Цёткі выйшла з несправядлівымі выхаднымі дадзенымі або друкавалася за мяжой. Непараўна ўрон кніжнай спадчыне асветніцы нанеслі абедзве сусветныя вайны.

Асабліваю каштоўнасць маюць упершыню прадстаўленыя ў Шчучыне яе зборнікі паэзіі («Скрыпка беларуская», «Хрэст на свабоду»), кніжкі і падручнікі для дзяцей («Гасцінец для малых дзяцей», «Першае чытанне для дзятак беларусаў»), часопіс для моладзі («Лучынка»), нелегальныя выданні («Песні»), «Калядная пісанка», лістоўкі, маніфесты і інш.

Выставу ўнікальных выданняў прадставіў намеснік генеральнага дырэктара НББ Алякс Суха.

Падрабязней чытайце ў наступным нумары.

✓ 15 ліпеня ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа ў межах музейнага праекта «Кватэрнік у дзядзькі Якуба» прайшла творчая сустрэча з майстрамі выцінанкі Стасіям Кузьміч і Віталём Назарэвічам «Павыцнаем?».

Нагадаем, што сёння выцінанка ўключаная ў Дзяржаўны спіс гісторыка-культурных каштоўнасцяў Рэспублікі Беларусь.

Выстава двух маладых аўтараў паказвае на няспыннасць народнай мастацкай традыцыі, а таксама на яе развіццё і трансфармацыю. Іх працы рознаматычныя і вельмі вобразныя.

Серыя выцінанак з драўлянымі ліштвымі С. Кузьміч мае такую гісторыю. Стася вырашыла не стылізаваць ліштвы, а прыкласці свой мастацкі густ пры апрацоўцы краёў фотаздымкаў. Прадстаўленыя ліштвы збіраліся аўтаркай пад час вандровак і экспедыцыяў па Беларусі. Там жа былі зробленыя і фотаздымкі. Ідэю размяшчэння ліштваў на фотаздымках прапанавала народная майстрыха, загадчыца секцыі выцінанкі Беларускага саюза майстроў народнай творчасці Вольга Бабурына. Здымкі ліштваў з Віцебска і Бабруйска даслалі сяброўкі Кацярына Малькоўская і Алёна Костылева, вялікую падтрымку ў «паляванні» на ліштвы аказаў Ігар Латуска. Мастачка так распавядае: «Калі вандравала па Беларусі, мне трапілася шмат знішчаных ліштваў, замененых на пластыкавыя вокны. Туга бярэ за сэрца, калі бачыш такое стаўленне. Так хочацца, каб мінаючы тую ці іншую вёску, ты бачыў гэтыя маленькія творы вялікага народнага мастацтва, якія быццам пазіраюць на цябе».

Працы В. Назарэвіча адметныя нетрадыцыйным поглядам на працэс стварэння выцінанкі. Адметная серыя «Дрэва жыцця», дзе прасочваецца міфалагічны падтэкст, а таксама бачны нестандартны аўтарскі погляд на навакольны свет.

У часе імпрэзы прайшлі прэзентацыя кніжнага праекта Марыі Шыбанец «Пасланцы цмокаў» і выступленне фальклорных гуртоў «Ліцвіны», «Стажары», музыкі Аляксея Крукоўскага.

✓ У Нацыянальным цэнтры сучасных мастацтваў 15 ліпеня прайшло адкрыццё персанальнай выставы графікі Юрыя Якавенкі «Астральны натюрморт». Гэта працяг серыі выставаў лаўрэатаў Нацыянальнай прэміі ў галіне выяўленчага мастацтва.

Мастак з Гродна мае 25 узнагародаў біенале і конкурсаў графікі; яго працы падараваныя каралеве Вялікабрытаніі Елізаветы II і Папу Рымскаму Бенядыкту XVI, захоўваюцца ў Каралеўскім зборы ў Швецыі, шматлікіх музейных зборах Беларусі і за мяжой.

На рэтраспектыўнай выставе ў НЦСМ можна пабачыць найбольш вядомыя графічныя серыі сп. Якавенкі. Адна з іх – серыя афортаў «Сонет» (у суаўтарстве з Аляксандрам Ашуркам), летась уганараваная Нацыянальнай прэміяй у галіне выяўленчага мастацтва ў намінацыі «Графіка». Серыя стваралася пад уплывам японскай графічнай школы і складаецца з 13-і гравюраў, сабраных у спецыяльны футарал.

Значная частка працаў на выставе – сюррэалістычныя натюрморты. У многіх выпадках прадметы і расліны ў іх звязаныя з тленнасцю матэрыяльнага, найперш – чалавечага цела. Яшчэ адна серыя – так званая «складанкі» – афорты, што складаюцца з асобных частак, якія немагчыма скласці як пазл, але якія ствараюць гармонію. Ёсць тут абырыкі незвычайных вобразаў, дэталі пераўтварэнняў, фантастычныя істоты... Частка графічных аркушаў стваралася ў супраць з мастаком-графікам Валяняцінай Сідаравай.

Пабачыць свет графастычнага і нязвычайнага можна па 12 верасня.

✓ У Гарадской мастацкай галерэі твораў Л. Шчамялёва 21 ліпеня адбылося адкрыццё выставы фатаграфіі «ПІНХОЛ XXI» ўдзельнікаў міжнароднага творчага аб'яднання «Союз Пінхोलістаў (SPIN)» пры падтрымцы Беларускага грамадскага аб'яднання фатографу (БГАФ).

Пінхол (анг. Pinhole ад pin «булаўка» + hole «адтуліна») – гэта самая простая канструкцыя, што дазваляе пры дапамозе камеры атрымаць выяву. Паводле тэхналогіі, перад святлоадчувальным элементам замест аб'ектыва ўсталяваецца заглушка з адтулінай пасярэдзіне. Свята, што праходзіць праз маленькую дзірачку, трапляе на святлоадчувальную паперу або стужку. Пры гэтым яно пераварочваецца. Тэхніка пінхол падобная да працы сучасных камераў ці чалавечага вока, адно што святло не факусуецца на стужцы пры дапамозе лінзаў, таму выявы атрымліваюцца размытымі. Такія камеры існавалі (першы здымак зрабіў астраном Гема Фрысіус у 1545 г.) яшчэ да з'яўлення фотаапарата з аб'ектывам, які іх неўзабаве і выціснулі. А з 1960-х гг. аб пінхале зноў успомнілі. Штогод пінхалістаў становіцца ўсё болей, базілізаваў фатаграфія імкліва набывае папулярнасць, а аб'яднанні пінхалістаў множацца.

На мінскай выставе прадстаўлены больш за 40 працаў 16-і ўдзельнікаў міжнароднага творчага аб'яднання «Союз Пінхोलістаў (SPIN)». Пабачыць незвычайныя фотаздымкі можна па 22 жніўня.

Скарыстаныя паведамленні Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі, Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа, Нацыянальнага цэнтры сучасных мастацтваў, Музея гісторыі горада Мінска

Новая рубрыка: Жыццё краязнаўчых суполак

Мясціны непаўторнай Століншчыны

У Столінскай цэнтральнай раённай бібліятэцы адбылося чарговае пасяджэнне аматарскага аб'яднання «Краязнаўца».

Апошнім часам у нашай краіне актыўна развіваецца рэгіянальны турызм. Аб архітэктурных, гістарычных і прыродных аб'ектах Столінскага раёна (і, вядома, пра людзей) удзельнікі аб'яднання і пагутарылі, адправіўшыся ў завочнае падарожжа пад назвай «Маёй зямлі цудоўны твар». У часе мерапрыемства прысутныя «завіталі» ў вёскі Асавая, Гарадная, Рубель, «пабывалі» ў сядзібе ў Наваберажным і на Альманскіх балотах.

Прапануем чытачам газеты таксама прайсціся нашымі дарогамі.

Галоўная славунасць Асавой – касцёл Ушэсця Дзевы Марыі. Побач з ім захавалася драўляная двух'ярусная чатырохвугольная шатровая званіца, што стаяла каля старога храма. Званіца пабудаваная ў XIX ст. Пяпер у ёй усталяваны два стародаўнія званы (XVII і пачатак XIX ст.). Касцёл Ушэсця Дзевы Марыі да нядаўняга часу быў адзіным каталіцкім храмам у рэгіёне. Таксама ў Асавой дзейнічае праслаўная царква Святога Іаана Хрысціцеля. Храм пабудаваны ў 1990-х гг. з сілікатнай цэглы паводле канонаў старажытнарускага дойлідства.

Галоўным аб'ектам гісторыка-культурнай спадчыны вёскі Гарадная, безумоўна, з'яўляецца традыцыйнае народнае ганчарства. Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь Гараднянскаму ганчарнаму промыслу прысвоены статус нематэрыяльнай гісторыка-культурнай каштоўнасці. Створаны ў Гарадной Цэнтр ганчарства – гэта гісторыка-культурная каштоўнасць ужо не рэгіянальнага, а нацыянальнага ўзроўню. Сядзіба ганчара, ганчарна-краязнаўчы музей – тыя аб'екты, што абавязкова варта наведаць гасцям вёскі. Раз на два гады Гарадная збірае майстроў і гасцей з розных куткоў Беларусі, а таксама з блізкіх і далёкіх краінаў на міжнародныя пленэры ганчароў.

Рубельскі феномен заключаецца ў тым, што гэтая зямля – сапраўдная калыска для праваслаўных святароў. Ужо больш

за 360 царкоўных служыцеляў даў Беларусі і Расіі Рубель. Тут амаль у кожнай сям'і хто-небудзь са сваякоў – святар.

Найбольш цікавая славунасць Рубля – Свята-Міхайлаўская царква, помнік драўлянага дойлідства з элементамі барока. Храм пабудаваны ў 1796 г., ён спалучае ў сабе традыцыйную архітэктурную Усходняга Палесся і рысы стылю барока. Свята-Міхайлаўская царква была пабудаваная мясцовымі жыхарамі. У час Вялікай Айчыннай вайны вёска Рубель была спаленая, ацалелі толькі царква, званіца і адзін дом. Міхайлаўская царква з часу пабудовы і да сённяшняга дня дзейнічае. У 1996 г. у Рублі была пабудаваная Успенская царква. Вялікі праваслаўны храм узведзены ў эклектычным стылі. Пабудавалі яго рубельцы, калі перасталі змяшчацца ў старым, бо ў святы царква збірае каля паўтысячы чалавек.

Варта адзначыць, што ў вёсцы існуюць і прагэтанцкія абшчыны: хрысціянне веры евангельскай, евангельскія хрысціянне баптысты і адвентысты сёмага дня.

Унікальная славунасць вёсачкі Наваберажнае – старадаўняя сядзіба XIX ст., што належала знакамітаму роду Алешаў. Ад яго нам засталіся літаратурная спадчына Юрыя Карлавіча Алешы і стары сядзібны дом (адзіны захаваны ў раёне помнік сядзібнай архітэктуры XIX ст.),

размешчаны ў парку, сфармаваным у пейзажным натуралістычным стылі.

Новаберажнае знаходзіцца за кіламетр ад вёскі Беражное, заснаваў яго дванаццаты з уладальнікаў Беражнага – Антоні Цэзар Алеша. Ён служыў у расійскай арміі, быў афіцэрам. Калі пайшоў у адстаўку, вярнуўся на роднае Палессе, жыў у дзедаўскай хаце, займаўся сельскай гаспадаркай, узводзіў гаспадарчыя пабудовы, бровар, пасадзіў сад і заклаў парк. Быў жанаты з Аляксандрай Ордай. У Беражным у іх нарадзіліся 11 дзяцей. Зразумела, такой сям'і быў патрэбен вялікі дом. Таму Цэзар пабудаваў у Наваберажным шыкоўны палац. Цэзар Алеша даў сваім дзецям добрую адукацыю і яшчэ пры жыцці падзяліў свае маёмкі. Старое Беражнае дасталася малодшаму сыну, а Наваберажнае – старэйшаму Канстанціну. Апошні вучыўся ў Германіі і там

атрымаў дыплом матэматыка-астранома. Калі ж вярнуўся на радзіму, то займаўся сельскай гаспадаркай, а таксама навуковай працай – ён з'яўляўся карэспандэнтам некалькіх навуковых цэнтраў. Тут у яго была абсерваторыя, а на балконе стаяў тэлескоп.

Апошнім уладальнікам маёнтка быў яго сын, таксама Канстанцін, які ў 1941 г. выехаў у Польшчу. На сённяшні дзень гэта адна з нешматлікіх славунасцяў Беларусі, так добра захаваная да нашых часоў.

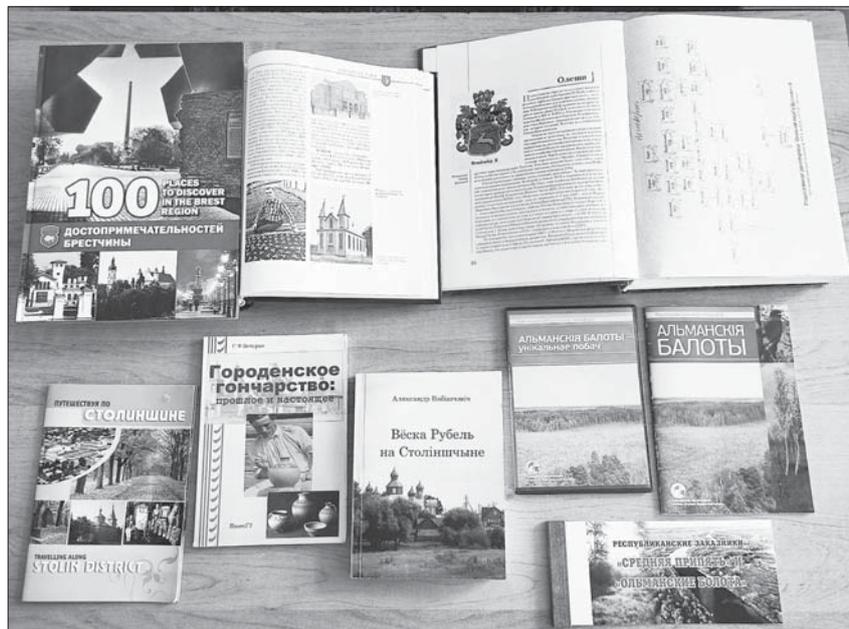
Адно з самых буйных і прыгожых балотаў Еўропы – Альманскія балоты. На шырокай іх тэрыторыі не так даўно, у 2008 г., быў заснаваны заказнік. Рэспубліканскі ландшафтны заказнік «Альманскія балоты» агульнай плошчай 94219 га – найбуйнейшы ў Еўропе комплекс верхавых, нізінных і пераходных балотаў, што захаваліся да нашых дзён у першародным стане. Яшчэ з 2001 г. балоты маюць

статус водна-балотнага ўгоддзя міжнароднага значэння і ахоўваюцца Рамсарскай канвенцыяй (крытэрыі А1, А2). А таксама з'яўляюцца Тэрыторыяй, важнай для птушак (ТВП) міжнароднай значнасці.

Доступ на гэтую тэрыторыю быў значна абмежаваны, што дазволіла захавання многім відам, занесеным у Чырвоную кнігу Беларусі (сярод іх дупель, вялікі падорлік, вяртлявая чаротаўка, еўрапейская норка, рысь і інш.). Сярод балотнага масіву знаходзіцца больш за 20 азёраў, раскіданыя пяшчаныя выдмы, парослыя хвойнымі і лісцевымі лясамі. Папулярнасцю карыстаецца невялікая экалагічная сцежка, якую можна адолець пешшу: працягласць маршруту прыкладна 1,5 кіламетра. Аматыры прыроды, навукоўцы, турысты рэгулярна наведаюць гэты непаўторны край.

Пасяджэнне аматарскага аб'яднання «Краязнаўца» суправаджалася праглядам відэаматэрыялаў і аглядам літаратуры, якая апісвае гэтыя ўнікальныя аб'екты і населеныя пункты. У часе мерапрыемства ўдзельнікі завочна пабывалі ў пяці цікавых месцах нашага раёна. Але іх нашмат болей. Бо прырода шчодро надзяліла Століншчыну лясным і водным багаццем, некаторымі відамі карысных выкапняў, у асобных месцах – урадлівымі глебамі. Наш край славіцца таксама працавітымі, таленавітымі, добрымі людзьмі, якія ствараюць і захоўваюць культуру і гісторыю сваёй зямлі. Таму тэма краязнаўства невычэрпная.

Кацярына СТРАХА,
галоўны бібліятэкар аддзела абслугоўвання і інфармацыі
Столінскай цэнтральнай
раённай бібліятэкі,
кіраўнік клуба «Краязнаўца»

Нашы спачуванні

22 ліпеня пайшла з жыцця пісьменніца і навукоўца **Галіна БАГДАНАВА (Сачанка)**, дачка пісьменніка Барыса Сачанкі.

Галіна Барысаўна нарадзілася 31 студзеня 1961 года ў Крычаве. У 1983 годзе з чырвоным дыпламам скончыла факультэт журналістыкі БДУ, у 1999-м – аспірантуру Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. У друку выступае з 1978 года. З дня стварэння (1982) – рэдактар аддзела часопіса «Мастацтва Беларусі» (з 1992 – «Мастацтва»), працавала ў аддзеле прозы часопіса «Польмя», часопісе «Першацвет», выкладала на факультэце журналістыкі Белдзяржуніверсітэта і ў Рэспубліканскім каледжы мастацтваў імя І.В. Ахрэмчыка.

Аўтар кніг прозы «Папяровыя замкі», «Чалавек без адраса», «Дом іхняе мары», «Сакрамэнта», «Паляванне на Любаву», пазэі для дзяцей («Чароўны абрус»), а таксама кніг па мастацтве («Великие художники 20 века», «Великие женщины 20 века»). Аўтар шматлікіх артыкулаў і мастацтвазнаўчых эсэ.

Сябра Беларускага саюза журналістаў (з 1986 года) і Саюза пісьменнікаў Беларусі (з 1993 года). Узнагароджаная Ганаровай граматай Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь (2003), Граматай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь (2011), Ганаровай граматай Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь (2017).

ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчая газета» прыносяць шчырыя спачуванні сям’і, сябрам, знаёмым, чытачам прозы Галіны Барысаўны, яе вучням.

Раптоўна пайшоў з жыцця **Уладзімір СІУЧЫКАЎ**, пісьменнік, перакладчык, мастак, выдавец, краязнаўца, даўні аўтар «Краязнаўчай газеты». Нарадзіўся 3 мая 1958 г. у Жодзіне. Скончыў педагагічнае аддзяленне Мінскага мастацкага вучылішча (1977). Працаваў настаўнікам малявання і чарчэння ў Траянаўскай СШ Барысаўскага раёна. Служыў у арміі (1977 – 1979). Быў мастаком-афарміцелем у Мінскім палацы культуры і спорту чыгуначнікаў (1979 – 1983). У 1981 г. паступіў на філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (пад час вучобы праходзіў стажыроўку ў Тбіліскім дзяржаўным універсітэце, дзе вывучаў грузінскую мову і літаратуру). Пасля заканчэння БДУ (1986) – рэдактар аддзела літаратуры і мастацтва, у 1989 – 1990 гг. – адказны сакратар часопіса «Бярозка». З 1990 г. – прэзідэнт Беларускай асацыяцыі дэтэктыўнага, прыгодніцкага і палітычнага рамана, з 1994-га – дырэктар выдавецтва «Радзіла-плюс». З 2004 г. як індывідуальны прадпрыемальнік займаўся ўласнай выдавецкай справай. Удзельнік літаратурна-грамадскага таварыства «Тутэйшыя» (1986 – 1990). Сябра Саюза беларускіх пісьменнікаў з 1990 г., Беларускага ПЭН-Цэнтра з 2004 г., Беларускай асацыяцыі журналістаў – з 2009-га.

Выстапаў у друку з 1982 г. як паэт, празаік, драматург і перакладчык. Аўтар кніг аповяданняў і гл’ес «Гульня ў тастамант» (1992), кніг прозы «Лісты да брата» (1998), «Бювар» (2009), «Уладзевы гісторыі» (2015), «Пацалаваць Фідэля» (2020), кнігі пазэі «Высакосны год» (2004), кнігі вершаў для дзяцей «Кошык Велікодны» (2014), «Багоўка» (2018), слоўніка-даведніка «2000 рускіх, 2000 беларускіх ідиомаў...» (сумесна з А. Баярынай, 2006). Укладальнік зборнікаў дэтэктываў «Кінжал з крыламі» (1994) і «Карона Вітаўта Вялікага» (2004), анталогі вершаў і песень пра каханне «Яна і Я» (разам з Р. Шастак, 2005), зборніка выбраных твораў Максіма Багдановіча «Інтымны дзённік» (2006), зборнікаў выбраных твораў Рыгора Барадзіла «Руны Перуновы» (разам з А. Камоцкім, 2006) і «Тастамант» (2015), кнігі Кастуся Тарасава «Апошняя каханне князя Міндоўга. Выбраныя творы» і «Крывавы патоп» (2016), зборніка выбраных твораў Івана Навуменкі «Інтэрнат на Нямізе» (2016), зборнікаў беларускіх казак, легендаў, паданняў, песень «Залатая яблынька» (2013), «Сіняя Світа» (2015), «Зачараваны Замак» (2016) і інш.

Уладзімір Мікалаевіч – аўтар творчых партрэтаў беларускіх і замежных мастакоў: Вінцэнта Ван Гога, Язэпа Драздовіча, Фрыды Кало, Аляксандра Ксёндзавы, Алеся МаРа, Івана Міско, Ігара Рымашэўскага, Уладзіміра Слабодчыкава і інш.

Грамадскі дзеяч. Вёў актыўную краязнаўчую працу найперш па родным Жодзіне, па ўшанаванні памяці князя Багуслава Радзівіла. Укладальнік (разам з А. Марачкіным) і адзін з аўтараў альбомаў «Жодзіны. Жываліс. Графіка. Мастацкае слова» (2008), «Рыцары Пагоні і Арла» (2010).

ГА «Беларускі фонд культуры» і «Краязнаўчая газета» шчыра смуткуюць з прычыны смерці Уладзіміра Мікалаевіча Сіучыкава і выказваюць словы спачування родным і блізкім спачылага, яго калегам і сябрам.

Памяці княгіні Альжбеты Радзівіл

20 ліпеня на 104-м годзе пайшла з жыцця Альжбета з Радзівілаў Тамашэўская – апошняя асоба славутага княскага роду, якая жыла ў нявіжскім палацы.

На сваёй старонцы ў сацыяльнай сетцы Фэйсбук яе пляменнік Мацей Радзівіл зазначыў: «Пайшла з жыцця незвычайная асоба. Сведка некалькіх эпох. Апошняя асоба, для якой замак Радзівілаў у Нясвіжы быў проста домам. Няхай адпачывае ў супакоі». Сама спачыла выказвала пры жыцці волю, каб яе паршткі былі пахаваныя ў фамільнай крыпце Радзівілаў у нявіжскім касцёле Божэга Цела, якая існуе ўжо 400 гадоў, і дзе пахаваны яе бацька.

А. Радзівіл нарадзілася 17 лістапада 1917 г. у сям’і апошняга ўладальніка Нясвіжа князя Альбрэхта Радзівіла і англічанкі Дорэці Паркер Дыкан. Пасля разводу бацькоў жыла з маці ў Парыжы, але часам прыязджала ў Нясвіж, апошні раз – у 1935 годзе.

У розныя часы А. Радзівіл жыла ў Швейцарыі, Партугаліі, Англіі, шмат гадоў у Францыі. Апошнія гады жыцця правяла ў Варшаве.

У 1993 г. яна, намаганнімі прафесара Адама Мальдзіса, зноў наведла Беларусь, а ў 2009-м разам з іншымі прадстаўнікамі

Партрэт Альжбеты Радзівіл (1920-я гг.)

роду Радзівілаў здзейсніла неафіцыйны візіт у краіну, пабывала ў Нясвіжы. Спандкамеца славутага роду дала некалькі каштоўных парадаў пад час рэстаўрацыі Нясвіжскага замка пасля пажару на пачатку 2000-х.

Апроч усяго, нашчадак славутага магнатскага роду запомнілася прыязным стаўленнем да нашай краіны і беларускай мовы. Так, у ліпені 2009 г. у Нясвіжы яна сказала: «Ведаеце, я зараз скажу вам не зусім прыемную рэч... Гэта вялікая ганьба, што вы ў Беларусі не гаворыце па-беларуску... Я адмыслова прыслухоўваюся ўжо колькі дзён... Ведаеце, калі б нас не пагналі адсюль у 1939-м, я сёння размаўляла б па-беларуску. Бо мой бацька з нявіжцамі размаўляў выключна па-беларуску».

Найбольш багаты на тэкставыя і фатаграфічныя матэрыялы, звязаныя з родам Радзівілаў і Альжбеты Радзівіл у прыватнасці, журналіст і блогер Глеб Лабадзенка, які шмат гадоў ліставаўся з прадстаўнікамі роду, сустракаўся з некаторымі, запісваў іх жывыя ўспаміны. Ахвочыя многае з сабранага могуць знайсці ў блогу labadzenka.by. Вось што, напрыклад, ён апавядае за нагоды візіту пачаў Радзівіл у Нясвіж у 2009 г.: «Апошні раз княгіня Эльжбета (так у аўтара. – «КГ») Радзівіл была тут у студзені 1936 года на пахаванні бацькі. Коротка прыязджала ў 1993 годзе. Але тады санітарка (у замку быў санаторый) нават не пусціла яе прайсціся на родным замку... Праз 73 гады адбылося сапраўднае вяртанне Радзівілаў у Нясвіж. Горад вітаў іх як гаспадароў. Перад касцёлам паглядзець на Радзівілаў сабралася некалькі соцень чалавек... Калі ксёндз абвясціў, што на імшы прысутнічае княгіня Эльжбета Радзівіл, увесь касцёл устаў».

А цяпер прыйшоў час, калі колішняя жыхарка Нясвіжскага замка зможа вярнуцца ў родны горад. Навечна. Няхай спакойным будзе яе спачыні на старажытным горадзе.

Падрыхтаваў
Уладзімір ПУЧЫНСКІ

Альжбета Радзівіл у нявіжскім касцёле Божэга Цела. Фота: belarus.by

«Беластоцкі мяшок» і Зэльвенскі прарыў

22 чэрвеня 1941 года – адна з самых сумных датаў у нашай гісторыі – Дзень памяці і смутку.

У Зэльвенскай раённай бібліятэцы адбыўся круглы стол «Першыя дні вайны: падзеі на Зэльвеншчыне», прымеркаваны да 80-годдзя з пачатку Вялікай Айчыннай. Адкрыў мерапрыемства старшыня раённага Савета ветэранаў Сяргей Баган, які распавёў пра Зэльвенскі прарыў, трагедыю, што адбылася на стратэгічнай шляху Беласток – Ваўкавыск – Слонім у чэрвені 1941-га. «Пра гэтую аперацыю ведаюць нямногія, – пачаў Сяргей Уладзіміравіч свой апавед. – Да 25 чэрвеня стала зразумелым, што ахоп нямецкімі войскамі Беластоцкага выступу пагражае войскам савецкага Заходняга фронту поўным акружэннем. Недзе апоўдні 25 чэрвеня савецкія войскі 3-й і 10-й арміяў атрымалі загад штаба фронту на адступленне. 3-я павінна была адступіць на Навагрудак, 10-я – на Слонім».

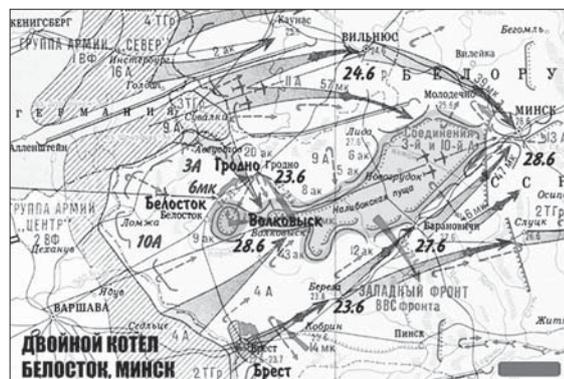
Ніколі дагэтуль у гісторыі войнаў не было такой масы войскаў, што рухаліся па адной дарозе: палкі, дывізіі, карпусы арміяў запаўнялі шашу так, што нямецкія паветраныя разведчыкі не бачылі пачатку нават з вышыні. Ва ўсю шырыню дарогі рухаліся грузавікі і танкі, калоны пяхоты і кавалерыі, цягачы і санітарныя фургоны, вазы з бежанцамі і машыны з вайскавай маёмасцю... Гэта быў вялікі крывава сыход з стратэгічнай пасткі Беластоцкага выступу. Сотні тысячаў людзей рухаліся на ўсход, з Беластока ў Слонім, па стокіламетровым участку шашы, пакуль не спыніліся ў Зэльве перад падарваным мастом...

Нямецкія бамбардвальнікі беспакарана налеталі хваля за хваляй. Выратавання ад іх не было ні на ўзбочынах, ні ў пры-

дарожных кустах, ні ў пералесках. На сто кіламетраў узбочыны дарогі былі амаль усе высланыя цэламі загінулых, заваленыя рэшткамі спаленых машын, згарэлымі танкамі, скаленчай тэхнікай.

Вермахт паспрабаваў перакрыць шлях гэтай чалавечай плыні, выкарыстаў раку Зэльвянку як натуральную перашкоду. З «беластоцкага мяшка»

На Зэльвянцы літаральна за 100 метраў адзін ад аднаго знаходзіліся чыгуначны і шашэйны масты. Апошні быў узарваны нямецкімі дыверсантамі. Чыгуначны мост захопнікі не бамбавалі, бо, мабыць, хацелі выкарыстаць яго самі. Перад ім сабралася велізарная колькасць аўтатранспарту і людзей у надзеі на пераправу.

быў толькі адзін выхад – праз «гарлавіну» Зэльва – Слонім. І яе немцы з усіх сілаў спрабавалі зацягнуць тужэй.

Бой быў лютым: эскадроны з шаблямі імчалі на батальён нямецкіх матацыклістаў з кулямётамі. Лавіна агню ў пяцьдзясят кулямётных ствалоў сустрэла кавалерыю

Ужо 25 чэрвеня Гітлер вымушаны быў адшукаць на карце гэтую загадкавую назву – Зэльва. Менавіта тут, на берагах ракі, вызначалася зусім незапланаваная ім бітва.

Горад жа стаў плацінай, дзе стыхійна збіваліся ў адзін бясконцы натоўп чырвонаармейцы, якія прыбывалі з захаду з усіх родаў войскаў, а таксама мноства грузавікоў з параненымі.

Першым паспрабаваў надаць пераправе арганізаваны стан маёр дзяржбяспекі Сяргей Бельчанка.

Спачатку войскі прарываліся. Але з кожным разам прарывацца было ўсё цяжэй: немцы паставілі магутны заслон, захапіўшы Слонім.

І грывнуў бой. Ды не адзін, а адзін за адным – тры лютыя прарывы. Першы кідок у бок Слоніма здзейснілі байцы разрозненых палкоў, якіх аб'яднаў С. Бельчанка. Праз суткі на другі прарыў зводны батальён павёў начальнік разведкі 10-й арміі палкоўнік Смалякоў, разам з ім прарываліся і рэшткі штаба арміі разам з легендарным генерал-лейтэнантам Дзмітрыем Карбышавым.

І, нарэшце, у самы галоўны бой – 27 чэрвеня – павёў свае войскі палкоўнік А.Г. Молеў. Гэта была буйная агульнавай-

сковая аперацыя, у якой акрамя пяхоты, падтрыманай артылерыяй, удзельнічалі танкі, кавалерыіскі полк і бронецягнік, што прыйшоў у Зэльву з Бе-

Гэта быў вялікі крывава сыход з стратэгічнай пасткі Беластоцкага выступу. Сотні тысячаў людзей рухаліся на ўсход, з Беластока ў Слонім, па стокіламетровым участку шашы, пакуль не спыніліся ў Зэльве перад падарваным мастом...

ластока. Вой быў лютым: эскадроны з шаблямі імчалі на батальён нямецкіх матацыклістаў з кулямётамі. Лавіна агню ў пяцьдзясят кулямётных ствалоў сустрэла кавалерыю. Коннікі секлі матацыклістаў, а «вершнікі» механічных «коней» каслі ўсё жывое, што трапляла ў іх прыцэлы.

Цаною велізарных страўтаў байцы ўсё ж здолелі вырвацца з сцягнутай гарлавіны «беластоцкага мяшка». Разграмілі 107-ы нямецкі пяхотны полк і іншыя часці, выйшлі, хай без цяжкай тэхнікі, да сваіх, прынялі потым удзел у наступных баях. А палеглы казацкі полк здолеў уратаваць свой сцяг. Схаваны пад мостам праз

Зэльвянку, ён існуе да нашых дзён: быў знойдзены і перададзены ў музей Вялікай Айчыннай вайны.

Скончыў сваё выступленне Сяргей Уладзіміравіч словамі: «Бясспрэчна тое, што зэльвенская бітва значна затрымала прасоўванне танкавых кляноў да Масквы. І нашыя салдаты, без вестак палеглыя ў беларускіх палях і лясах, не дазволілі фашыстам захапіць нашу Радзіму ні за тры месяцы, ні за большы адрэзак часу» (маецца на ўвазе тагачасная краіна, СССР. – Рэд.).

Затым быў паказаны фільм «Зэльвенскі прарыў» тэлеканала «Россия-Культура». Пасля прагляду ўдзельнікі абмеркавалі гэтую тэму.

Марыя Паўлаўна Заяц і Леанід Пятровіч Ган дзяліліся ўспамінамі сваіх бацькоў пра дні вайны.

Да мерапрыемства былі аформлены выстава «Нам не забыць тую фатальную дагу» з матэрыяламі аб пачатку Вялікай Айчыннай вайны і фотахроніка першых дзён вайны на Зэльвеншчыне «Памяць патрэбная жывым».

Мы ўпэўненыя, што пакуль будуць праходзіць такія мерапрыемствы, памяць аб вялікім подзвігу нашага народа будзе жыць.

Вольга КАМЯКЕВІЧ, намеснік дырэктара Зэльвенскай раённай бібліятэкі

Танкі, што захраслі пад час пераправы праз раку Зэльвянку (1941 г.)

Талака за гістарычнае і культурнае адзінства

Дзень усенароднай памяці ахвяраў Вялікай Айчыннай вайны ў Беларусі адзначаецца 22 чэрвеня. На беларускай зямлі вайна доўжылася больш за тры гады і забрала жыцці кожнага трэцяга беларуса. Сімвалам жорсткай справы фашыстаў над мірным насельніцтвам стала спаленая разам з людзьмі вёска Хатынь.

Лёс Хатыні на Магілёўшчыне падзялілі дзясяткі вёсак, а ў вёсцы Боркі Кіраўскага раёна 15 чэрве-

цудам уратавалася ў трагічны дзень:

Цішыня ля жалобнай сцяны

У мястэчку пад назвай

Боркі –

Тут ахвяры мінулай

вайны

Неадлучна стаяць на

пагорку...

У абліччы ўглядаюся іх

І, – здаецца, – узняўшы

правіцы,

Настаўляюць ахвяры

жывых:

– Не дазвольце вайне

паўтарыцца!

джаць. Там цяпер поле, лес. Але і да гэтай пары на месцы згарэлых дамоў знаходзяць чалавечыя парэштка...

У памяць пра жыхароў Борак і ўсіх спаленых вёсак Магілёўскай вобласці ў 1964 г. быў устаноўлены помнік – воіні дзяўчына, якая ўскладае кветкі. У 2004 г. узведзеная капліца ў гонар іконы Божай Маці «Спагнанне загінулых», крыху пазней устаноўленая сцяна памяці з шасці мемарыяльных дошак з назвамі населеных пунктаў вобласці, знішчаных разам з жыхарамі. Гэты мемарыяльны ансамбль увекавечыў памяць аб 15-і тысячах жыхароў 110-і паселішчаў Магілёўшчыны.

20 чэрвеня 2020 г. з удзелам кіраўніка дзяржавы адбылося адкрыццё абноўленага мемарыяльнага

«Вёска адразу ж была акружаная і занятая»

ня 1942 г. праведзеная самая буйная за ўсю гісторыю Вялікай Айчыннай вайны карная аперацыя па знішчэнні мірных жыхароў. Карны атрад штурм-бавангера СС Оскара Дзірлевангера, ката Хатыні, які пакінуў страшны крывавы след на беларускай зямлі, за адзін дзень расстраляў і спаліў 2027 мірных жыхароў Борак і шасці прылеглых пасёлкаў.

У Нацыянальным архіве Беларусі захавалася данясенне камандзіра батальёна О. Дзірлевангера ад 16 чэрвеня 1942 г.: «Вышэйшаму начальніку СС і паліцый г. Магілёў. Учорашняй аперацыя супраць вёскі Боркі прайшла без сутыкнення з праціўнікамі. Вёска адразу ж была акружаная і занятая. Жыхары, якія спрабавалі бегчы, – расстраляныя, у тым ліку тры ўзброеныя. Вобшук паказаў, што гаворка ідзе пра партызанскую вёску. Амаль нікога з мужчынаў у вёсцы не аказалася, вельмі мала коней і без калёс...».

Боркі сталі прататыпам знішчаных вёсак, адлюстраваных у многіх фільмах і кнігах пра вайну, трагічны падзеі чэрвеня 1942 г. пакладзены ў аснову адной з сюжэтных ліній мастацкага фільма «Ідзі і глядзі» Элема Клімава. Старшыня Магілёўскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Аляксандр Казека трагедыю Борак прысвяціў паэму «Марыйка», галоўнай герояй якой стала яго маці, у той час 16-гадовая, якая

Аўтар сцвярджае, што «Марыйка» – не толькі рэквіем загінулым мірным жыхарам. Яна яшчэ і пра моц чалавечага духу, пра людзей, якія выжылі, нарадзілі і выгадавалі новае пакаленне беларусаў, і, што найбольш каштоўнае, – захавалі памяць пра тых падзеі. Пераклала паэму на рускую мову пісьменнік і публіцыст Надзея Драбышэўская – сястра А. Казекі. Гэта зрабіла паэму даступнай і для рускамоўнага чытача. Тэатральную пастаноўку «Марыйка» ажыццявілі студэнты Магілёўскага каледжа мастацтваў на сцэне абласнога драматычнага тэатра ў Дзень Перамогі – 9 мая.

З шасці знішчаных пасёлкаў і вёскі пасля вайны адрадыліся толькі Боркі, адзначаныя на сімвалічным Дрэве жыцця хатынскага мемарыяла. Закрывічча, Хватаўка, Пралетарскі, Дзяржынскі, Чырвоны Араты і Доўгае поле не было каму адра-

ансамбля «Памяці спаленых вёсак Магілёўскай вобласці», які стаў знакавым месцам краю, куды прыязджаюць і асобныя наведнікі, і арганізаваныя турыстычныя групы. Напярэдадні гадавіны трагедыі Боркі наведаў калектыў Магілёўскай абласной бібліятэкі.

Мемарыял складаецца з некалькіх частак. Экскурсантаў сустрэла кампазіцыя «Беларус – журботная маці»: схіленая над пустой калыскай маці. Слых улавіў сумную калыханку і ціхае парыпванне пустой «калыскі» – спрацавалі ўстаноўлены датчыкі руху. Журботная маці – гэта сімвал Радзімы, якая аплакава сваіх загінулых дзяцей. Да падножжа кампазіцыі мы ўскладлі кветкі.

Далей – кампазіцыя «Польмя», што паказвае людзей, якія былі жывымі спалення ў свірне. Трэск бярвення, крыкі і стогны людзей, якія мітусяцца, спрабуючы вырацца з по-

льмя, выклікаюць самыя глыбокія эмоцыі.

Праходзім па імправізаванай высковай вуліцы з фрагментамі абгарэлых сцен дамоў. Пакінутыя ў іх рэчы сімвалізуюць рэштам перапыненае мірнае жыццё і безабароннасць перад бесчалавечнай жорсткасцю. На сценах выбітыя ўспаміны відавочцаў трагедыі, якім удалося выжыць. Ад такіх успамінаў мороз б'яжыць па скуры:

«Хуценька пабег у свой дом. Калі адчыніў дзверы – анямеў. У адным пакоі ляжала мёртвая мама з маленькім грудным братам. Іх перасекла аўтаматная чарга ў той момант, калі маці карміла дзіця...»

Васіль Сакадынец, в. Боркі».

Далей дарога вядзе да «Студні» з застылай чорнай вадою. У такім, толькі сапраўдным, фашысты жывымі тапілі маленькіх дзяцей, а старэйшых падымалі на штыкі. Поўны матчыных слёз калодзеж – сімвал памяці пра дзяцей, жыцці

якіх у гады вайны абарваліся ў падобных калодзежах па ўсёй Беларусі. Сёння тым, хто так і не паспеў стаць дарослымі, людзі нясуць цацкі і прысмакі...

У канцы «вуліцы» ўсталяваны камень з пасланнем да нашчадкаў і пасаджаны парк, які ўвасабляе сабой жыццё.

У капліцы мы запалілі свечкі ў памяць аб ахвярах вайны, пакінулі запіс у Кнізе наведнікаў.

Цёплы летні дзень, ласкавае сонейка, бесклапотнае шчабятанне птушак... Экскурсантаў выразна ўявілі падзеі і адчулі атмосферу таго чэрвеня 1942 г., калі воляю катаў была знішчана будучыня 2027 мірных беларусаў.

Мемарыял нагадвае, якая вайна бязлітасная. У яе пякельным полімі заўсёды гінуць нявінныя мірныя людзі. Таму важна шанаваць і зберагаць мір.

*Таліна ДЗЯТЛАВА,
галоўны бібліятэкар
Магілёўскай абласной бібліятэкі*

3-пад музейнага шкла

Парта Эрысмана

У музеі-сядзібе «Пружанскіх палацкаў» захоўваецца цікавы экспанат – школьная парты савецкіх часоў. Я вучылася за такой партай у першым класе, а потым нас перасадзілі за звычайныя сталы. Мы радаваліся, што цяпер будзем вучыцца «як дарослыя». Але на самой справе за партай было куды зручней.

Пасля сялянскай рэформы 1861 года ў Расіі пачаўся педагагічны бум. Паўсюль адкрываліся народныя школы. Пры гэтым ніякай спецыяльнай мэблі ў класах не было: дзеці займаліся за сталамі, сядзелі на крэслах ці лавах.

На тое, што такія мэбля шкодзіць здароўю, звярнуў увагу пецярбургскі афтальмолаг Фёдар Эрысман (Фрыдрых Гульдрэйх). Ён нарадзіўся ў Швейцарыі, дзе атрымаў медыцынскую адукацыю і пазнаёміўся з будучай жонкай Надзеяй Суславай. Яна таксама вучылася медыцыне (у той час у Расіі жанчыны ва ўніверсітэты не дапускалі)

і стала першай рускай жанчынай-лекарам.

Разам муж і жонка прыехалі ў Расію. Гульдрэйх прыняў праваслаўе, стаў Фёдарам Фёдаравічам і пачаў прыватную афтальмалагічную практыку. Тады ён звярнуў увагу, што зрок у вучняў да выпускных класаў часта зніжаецца. Абследаваўшы вучняў 15-і гімназіяў, у 1870 годзе ён апублікаваў працу «Пра ўплыў школы на похаджанне бізарукасці». А пасля прыдумаў першую канструкцыю парты, якая была названа яго імем.

Парта Эрысмана – гэта змешчаныя паміж сабой лаўка і стол. Стальніца нахілена: вучань, сядзячы роўна, бачыць кнігі і шпілкі амаль пад прамым вуглом. Лаўка заходзіць за край стала, спінка падтрымлівае пясніцу, падстаўка дае ўпор нагам.

Гэта была цвёрдая канструкцыя: вучань не мог ні адхіліцца ад стала, ні згорбіцца за ім. Сядзець можна было толькі ў адным становішчы, але, дзякуючы эрганамічным разлікам, гэта было зручна.

Парты выраблялі з дуба і выпускалі ў чатырох размерах. Па ўказе Аляксандра II іх усталёўвалі ва ўсіх школах.

Але была адна праблема: аднамесныя парты каштавалі дорага і займалі занадта шмат прасторы. Папрабаваліся вялікія класы, каб размясціць усіх вучняў. Праз 15 гадоў праблему вырашыў сельскі настаўнік Пётр Караткоў.

Ён прыдумаў зрабіць парту двухмеснай, а таксама дадаў

некалькі важных дробязяў: кручкі для сумак збоку, выемкі для чарніліцы і пераў, паліцу для кніг пад вецкам. Само вецка Караткоў зрабіў адкідным. Цяпер вучань, устаючы для адказу, не вылазіў з-за парты, а адным рухам адкідаў уверх сваю палову стальніцы. У 1887 годзе Караткоў атрымаў патэнт на вынаходніцтва і медаль на Урала-Сібірскай саматужна-прамысловай выставе.

Школьная парты Эрысмана перажыла рэвалюцыю і перавандравала ў СССР. Парты паставілі не толькі ў пачатковых, але і ў старэйшых і вячэрніх школах. Вучні ўставалі, з грукатам адкідаючы дубовае вецка, педагогі з года ў год трэніравалі дзяцей ціха адкрываць парты. Менавіта іх можна ўбачыць у савецкіх фільмах прыкладна да сярэдзіны 1960-х: «Сябар мой, Колька!», «Вясна на Зарэчнай вуліцы», «Дзікі сабак Дынга», «Атэстат сталасці».

Да 1970-х гадоў парты пачалі рабіць больш таннымі: з ДСП, скарацілі размерны шэраг, лаву замянілі крэсламі. У апошнім быў толькі адзін плюс: класы стала лягчэй прыбіраць. У астатнім жа здарылася тое, супраць чаго выступаў Эрысман: вучні атрымалі магчымасць адсоўвацца ад стала і мяняць позу, сталі горбіцца: мэбля часта не падыходзіла па росце. Ранейшыя парты яшчэ заставаліся ў пачатковых школах, потым толькі ў першых класах, а затым зніклі і адтуль.

Марына КАЎТУНОК,
галоўны захавальнік фонду
музея-сядзібы
«Пружанскі палацкік»

Пірэвіцкая арцель

У № 2 ад 6 студзеня 1945 года ў жлобінскай раёнцы «Шлях соцыялізма» з'явіўся артыкул, у якім вялася размова аб дзейнасці швейнай арцелі «Аб'яднаная праца» (в. Пірэвічы).

«За перадавое месца ў вобласці»

назва гэтага артыкула, з якога чытачы раёнкі даведаліся аб спраўды гераічнай працы краўцоў з Пірэвічаў у ваенную пару. У ім паведамлялася (захоўваем тагачасны правапіс): «Калектыў рабочых арцелі «Аб'яднаная праца» (в. Пірэвічы) ў саапарніцтве на датэрміновае выкананне вытворчага плана 1944 года браў абавязальства выканаць свой план на 175 процантаў. Мы выканалі... на 192 процанты... У 1945 годзе

наша арцель будзе спаборнічаць за заваяванне перадавага месца ў вобласці».

Спачатку мы правялі краязнаўчае даследаванне, каб высветліць, што гэта за арцель? Цікавымі ўспамінамі на гэты конт падзяліўся наш вядомы зямляк, ураджэнец Пірэвіцкага сельсавета, прафесар, кандыдат гістарычных навук, краязнаўца Аляксандр Пятруннікаў (1936 г.нар.). Аляксандр Емяльянавіч паведамляе: «Пірэвічы ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў былі вызвалены ў першыя дні снежня 1943 года. Тут часова размясцілася кіраўніцтва Жлобінскага раёна: райвыканкам, райкам партыі, раённыя службы. Адною з неадкладных задач, якую ў тым дні трэба было рашаць, гэта – апраўць людзей. Па прапанове Юрыя Васільевіча Злынава (камісар партызанскай

брыгады «Жалязянк»... М.Ш.) у Пірэвічах аднавілі «партызанскую» (кравецкую) арцель, якая ў вёсцы дзейнічала яшчэ да вайны. Яе пазней сталі называць швейнай арцелью. Зрабіць гэта было адносна не складана, таму як захаваліся яе даваенны драўляны будынак. Заставалася толькі зрабіць невялікі рамонт. А самае галоўнае – у Пірэвічах засталіся жанчыны, якія працавалі ў арцелі да вайны. Былі ў іх і швейныя машыны, якія яны падчас акупацыі хавалі ад немцаў у себе дома. Складаней было з наяўнасцю тканіны, таму яна была ў вялікім дэфіцыце. Але і гэту праблему паступова вырашалі...».

У ролі шэфай

У артыкуле таксама паведамлялася аб тым, што калектыў арцелі «Аб'яднаная праца» ўзяў шэфства над шпітэлем у Гомелі, камсамольцамі паравознага дэпо ў Жлобіне і Пірэвіцкім дзетдома (тады – спецыялізаваны дом... М.Ш.). І гэта было вельмі дарэчы, бо з адзеннем тады было вельмі складана.

Вось што піша аб тым часе ў сваёй кнізе ўспамінаў «Заложнікі войны 1941 – 1945 гг.» (Са-

ратов, 2018) адзін з выхаванцаў Пірэвіцкага спецыялізаванага дома Юрый Стальгорай. Аўтар паведамляе, што ў першыя месяцы пасля вызвалення Пірэвічаў жылося дзетдомаўцам цяжка. Яны па-сутнасці галадалі. І адзення таксама не хапала. На ўліку быў кожны метр тканіны, за прапажу якога маглі загадчыка гаспадарчай часткі і ў турму пасадыць. І саджалі.

Пасля «ліквідацыі»

«Арцель працавала недзе да 1950-х гадоў», – успамінае далей А. Пятруннікаў.

Так яно і было. Але гэта не значыць, што арцель ліквідавалі. Яна стала вытворчым філіялам раённага камбіната бытавога абслугоўвання. А вось стары будынак былой арцелі, які праіснаваў да 1990-х гадоў, знеслі.

Аб тым, што значыла гэтая вытворчасць у 1950 – 1960-я гады ў жыцці мясцовых жыхароў, успамінаюць старажылы Пірэвічаў.

У тым жады адзенне можна было ўжо купіць і ў магазіне, – кажа ветэран педагагічнай працы Ірына Цітаўна Сасна, – але многія з жыхароў Пірэвічаў, у тым ліку і я, ахвотна карысталіся паслугамі былой арцелі. Там працавалі спраўдныя майстры сваёй справы. Быў і вялікі выбар якаснай тканіны.

Рабіла тут заказы і ветэран сельскагаспадарчай працы Валяціцна Фядосаўна Самусенка. Яна гаворыць:

– Якасць прадукцыі ў нашай швейнай арцелі была вядатная. Некаторыя з пашытых там па маёй замове сукенкі і камізэлькі захоўваюцца ў маім гардэробе і сёння.

Старанны калектыў

А цяпер раскажам аб людзях, якія працавалі ў арцелі

«Аб'яднаная праца». У згаданным артыкуле называюцца прозвішчы, на жаль, без імянаў. Гэта – Бабкова, Траццякова, Буранава, Церашкова, Кавалёва, Барылаў, Псікаў, Саўчанка, Лук'яненка. А падпісалася пад артыкулам старшыня арцелі М.Д. Прадкіна. Некаторыя з гэтых прозвішчаў і сёння распаўсюджаны ў Пірэвічах. Але родзічаў, якія б маглі нешта раскажаць пра сваіх продкаў, на жаль, знайсці не ўдалося. Праўда, і тут дапамог А. Пятруннікаў. Ён успамінае: «Я, здаралася, заходзіў у гэтую арцель. Там працавала каля дваццаці чалавек. Усе яны выконвалі сваю працу старанна. Але маглі назваць пайменна толькі дваіх чалавек. Гэта швачка, стрыччаная сястра маёй маці Вера Акімаўна Лук'яненка і загадчык арцелі Прохор Буракоў».

У артыкуле «За перадавое месца ў вобласці» пра В. Лук'яненка сказана: «Партызанскі цэх, загадчыкам якога т. Лук'яненка, перавыканаў свой план на 304 процанты».

У Пірэвічах і сёння памятаюць П. Буракова. Так, Святлана Іванаўна Самусенка, якая працавала разам з ім краўчыхай на гэтай вытворчасці, раскажала, што П. Буракоў быў вельмі старанным работнікам, меў талент да швачнай справы. Мог рабіць кройку лепш за жанчынаў.

Мікалай ШУКАНАЎ,
краязнаўца, г. Жлобін
Фота аўтара і з архіва
Пірэвіцкага сельскага выканкама

Аўтар выказвае падзяку за садзейнічанне ў зборы матэрыялаў кіраўніку справай Пірэвіцкага выканкама Алене Канстанцінавай, бібліятэкару мясцовай сельскай бібліятэкі Алене Сільванёнак, жыхарцы Пірэвічаў Жанне Шышовай, іншым.

Як зрабіць гэта лепей

Летась арганізатары міжнароднага семінара для куратары ў рамках праекта «Конкурсы па гісторыі ў Беларусі, Грузіі, Малдове, Украіне 2.0» (яго ў нашай краіне праводзіць Прадстаўніцтва зарэгістраванага аб'яднання «Deutscher Volkshochschul-Verband e.V.» (ФРГ) у Рэспубліцы Беларусь і Моладзевае грамадскае аб'яднанне «Гісторыка») падрыхтавалі метадычны дапаможнік. Ён можа быць цікавым не толькі ўдзельнікам конкурсу, але і многім маладым і сталым чытачам нашай газеты. З ласкавае згоды выдаўцоў кнігі мы прапануем некалькі артыкулаў з кнігі.

Асаблівасці працы ў архіве

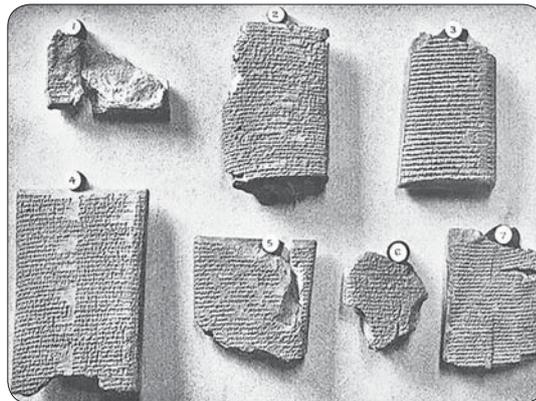
Архіў (ад грэч. archeion – трывалы дом) – асноўнае месца знаходжання разнастайнай дакументацыі, звязанай з гісторыяй чалавечага грамадства, яго культуры. Разам з бібліятэкамі і музеямі архівы канцэнтруюць дакументальныя сведчанні, пісьмовую памяць культуры, яе жыццядзейнасці на працягу доўгай чалавечай гісторыі. Спецыфіка архіва – у наяўнасці пераважна пісьмовых, рукапісных крыніцаў, шэраг якіх могуць быць яшчэ не ўведзенымі ў навуковы абарот. Таму архіўныя крыніцы з'яўляюцца найбольш цікавымі, каштоўнымі ў разнастайных даследаваннях, іх апрацаваць можа быць звязаная з істотнай навуковай знаходкай, адкрыццём.

Архівы першапачаткова былі месцамі дзяржаўнай рэгістрацыі дакументаў. Першыя сховішчы дзелавой дакументацыі з клінапіснымі табліцамі былі ў глыбокай старажытнасці ў дзяржавах Малой Азіі. На тэрыторыі Беларусі старажытнымі сховішчамі рукапісных дакументаў былі рэлігійныя ўстановы бібліятэчнага тыпу – у Полацкім Сафійскім саборы, Траецкім манастыры ў Слуцку, Ляшчынскім манастыры ў Пінску. У часы Вялікага Княства Літоўскага дакументацыя (прывілеі, тастаменты, лісты і інш.) захоўвалася пры вялікакняжацкай канцэлярыі ў Вільні (Метрыка). Свае сховішчы дакументаў у ратушах мелі гарады, асобна вылучаліся вялікія зборы кніг, дакументаў магнатаў – Радзівілаў, Сапегаў, Храптовічаў, Тысенгаўзаў ды іншых. Сярод іх памерамі і якасцю

дакументаў вылучаўся радзівілаўскі Нясвіж, дзе Мікалай Радзівіл (1515 – 1565 гг.) стварыў «скарбец» (нумізматычны збор), які пазней Мікалай Радзівіл (Сіротка) істотна дапоўніў рарытэтамі, у тым ліку і пісьмовымі. Дакументы меліся і ў бібліятэках навучальных устаноў – Віленскай езуіцкай акадэміі (універсітэта), Полацкай езуіцкай акадэміі (калегіума), калегіумах у Менску, Гародні, Бярэсці, Наваградку, іншых. Пасля далучэння беларускіх зямель да Расіі ўзрос узровень дзяржаўнай цэнтралізацыі архіўнай справы, архівы канцэнтраваліся ў гарадах – губернскіх цэнтрах (Магілёве, Гародні, іншых), шматлікія дакументы былі вывезеныя ў Санкт-Пецярбург, Маскву, вялікая калекцыя беларускіх помнікаў, у тым ліку пісьмовых, сканцэнтравалася ў Вільні, Віленскім музеі старажытнасці. Старажытныя рукапісы былі ў музейных калекцыях у Гомельскім палацы М.П. Румянцава, лагойскім зборы Тышкевічаў, архіве Іяхіма Храптовіча ў Шчорсах, хатнім музеі Аляксандра Ельскага ў маёнтку Замосце, іншых прыватных музеях і калекцыях.

Сучасная дзяржаўная архіўная сістэма Беларусі склалася ў часы савецкай улады. Яна ўключае цэнтральныя дзяржаўныя (нацыянальныя) архівы, сярод якіх вылучаюцца Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (у Мінску) і Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Гродне, Беларускі дзяржаўны архіў кінафотафандакументаў, Беларускі дзяржаўны архіў-музей літарату-

ры і мастацтва. Ніжэй у іерархіі знаходзяцца абласныя (з філіяламі), гарадскія, раённыя, а таксама раённа-гарадскія, раённыя, гарадскія архівы з пераменным складам дакументаў. Свае архівы

Першыя сховішчы інфармацыі. Гліняныя «аркушы» расказваюць гісторыю старажытнасці

маюць некаторыя ведамствы, установы. Нацыянальныя архівы ўтрымліваюць інфармацыю па ўсіх перыядах існавання свайго аб'екта захавання, самае каштоўнае ў іх – крыніцы па старажытнай гісторыі. Абласныя, раённыя, гарадскія архівы ўтрымліваюць дакументы па гісторыі ХХ ст., сучаснай. Тыя, хто займаецца краязнаўствам, гісторыяй свайго населенага пункта, знойдуць там шмат матэрыялаў па дадзеным перыядзе. Разам з тым, да статыстыкі савецкіх часоў трэба ставіцца асцярожна, бо яе дадзеныя не заўсёды адпавядалі рэчаіснасці.

Структурна архіў складаецца з фондаў, дзе размяшчаюцца дакументы, навукова-даведачнага аддзела, дзе захоўваецца інфармацыя аб справах архіва, бібліятэкі, а таксама спецыяльных аддзелаў, звязаных з публікацыяй архіўных, навукова-метадычных матэрыялаў, навукова-метадычных справах і навукова-справаздачнай працы.

Праца ў архіве патрабуе спецыяльнай падрыхтоўкі, якая забяспечвае хуткае і дакладнае атрыманне патрэбных дакументаў, плённую працу з імі. Для працы ў архіве пажадана мець накіраванне ад пэўнай установы за подпісам яе кіраўніка (ці кіраўніка структурнага падраздзялення) з указаннем прозвішча, імя і імя па бацьку прэтэндэнта на працу ў архіве, яго месца працы, пасады, мэты і тэмы (пажадана з храналагічным перыядам тэматыкі) працы. Для працы ў архіве вам павінны выдаць пальчаткі, а таксама азнаёміць з правіламі: дакументы забаронена перагортаць пальцамі са спінай, перагінаць па карэньчыку, загінаць аркушы, рабіць на іх пазнакі.

Кожны дакумент мае ўласную ідэнтыфікацыю, што складаецца з нумароў і назваў фонду, нумара вопісу і непасрэдна справы з нумарам і назвай. Пры спасылцы на дакумент неабходна паводле сучасных патрабаванняў, абавязкова ўказваць поўныя назвы фонду, справы, а таксама нумары аркушаў справы. Без гэтых дадзеных нават у навукова-папулярных, папулярных публікацыях спасылка, інфармацыя не лічыцца дакладнай. Тое ж тычыцца і вуснага выступлення, тым больш, што да сведчання слухачы могуць спытаць пра спасылку.

Самое складанае ў архіўнай працы – знайсці дакумент з патрэбнай інфармацыяй. На гэта можа спатрэбіцца дзень пошуку. Гэта тым больш актуальнае таму, што дакументы прадастаўляюцца праз дзень ад заказу, – першае наведванне архіва будзе, хутчэй за ўсё, даведачным. Калі з гэтым ёсць праблемы, трэба звярнуцца па дапамогу да

работніка архіва. Найперш наведнік бярэ інвентарныя вопісы фонду, дзе ўказваюцца нумар, заглавак справы, колькасць аркушаў, даты (дата) яе стварэння. Таксама можна карыстацца інфармацыйна-даведачным тэматычным каталогам з карткаў, дзе справы могуць быць размешчаныя незалежна ад фонду, тэматычна. Зараз шэраг архіваў размяшчаюць інфармацыю аб фондах у інтэрнэце, што дае магчымасць працы за сценамі архіва. Разам з тым, спіс спраў у інтэрнэце можа быць не зусім поўным. Таксама можна карыстацца дастаткова падрабязнымі навукова-даведачнымі кніжнымі выданнямі архіваў. Пасля выбару патрэбных спраў (а заказваць трэба максімальную колькасць дакументаў, бо іх будуць шукаць і прадастаўляць паступова, у розны час) трэба запоўніць заявачны аркуш, аддаць яго работніку архіва і даведацца, калі будуць прадастаўлены дакументы. Калі справы будуць знойдзеныя ў гэты ж дзень, вам павінны паказаць працоўнае месца, дзе будзеце працаваць увесь час і дзе пастаянна будуць знаходзіцца вашы дакументы. Па заканчэнні працы са справай неабходна запоўніць аркуш выкарыстання, дзе ўказваюцца старонкі справы, з якіх зробленыя выпіскі, а калі іх няма, дык проста пішацца «прагледжана». Выпіскі з дакументаў лепей рабіць праз цытаванне, прычым трэба захоўваць мову арыгінала (калі тэкст па-польску – запісаць на мове арыгінала і зрабіць пераклад). Выкарыстаныя справы здаюцца работніку залы. Цяпер шмат дакументаў пераведзеныя на мікрафільмы, у зале ўсталяваныя спецыяльныя апараты для іх прагляду. Але копіі дакументаў, асабліва старажытных, часта складаюцца прачытаць, а апаратура для іх прагляду не заўсёды адпавядае сучасным патрабаванням. На мікрафільмах лепей глядзець ясна напісаныя, пераважна статыстычныя, дакументы. Ва ўсіх архівах цяпер дазволена фатаграфаванне дакументаў, маюцца паслугі па іх капіраванні. Трэба даведацца кошт паслугі і, пры неабходнасці, узяць свой фотаапарат. Праца будзе ісці з рукапісамі, іншым разам напісанымі досыць даўно, чарнілы на іх пазбавіліся колеру, папера пацямнела – таму неабходна запасціся лупаю. Пры архіве знаходзіцца бібліятэка, дзе могуць быць рэдкія гістарычныя, даведачныя выданні, з якімі, калі час дазваляе, карысна азнаёміцца.

З паўтравы архіўных сховішчаў гісторыя старажытнасці і бліжэйшых часоў паўстае ў новым святле, у дэталю

(Заканчэнне на стар. 10)

Як зрабіць гэта лепей

Асаблівасці працы ў архіве

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 9)

Перш чым пачынаць працу з дакументам, трэба яго надзейна ідэнтыфікаваць. Рэч у тым, што пад агульнай назвай адміністрацыйнай адзінкі, да якой аднесены дакумент у XIX – пачатку XX ст., могуць хавацца іншыя часовыя найменні, якія адпавядаюць даце дакумента. Гэта было ўласцівым, напрыклад, паўночнай, усходняй часткам Беларусі канца XVIII – пачатку XIX ст., калі ўключаныя ў склад Расіі беларускія землі часта мянялі адміністрацыйна-тэрытарыяльную прыналежнасць – уваходзілі ў новыя губерні, намесніцтвы, што існавалі досыць кароткі час. Таксама трэба вызначыць перыядызацыю дакумента – калі дакладнай даты няма, зрабіць спробы высветліць яе прыблізна паводле ўскосных дадзеных.

Пры заказе дакументаў трэба ўлічваць моўны фактар. Дакументы па беларускай гісторыі ў розныя перыяды пісаліся на розных мовах. Найбольш старажытныя, звязаныя з ВКЛ, напісаныя па-старабеларуску. Чытанне на гэтай мове патрабуе спецыяльнай падрыхтоўкі, яна ўтрымлівае шмат архаізмаў. Прыкладна з XVII ст. значна павялічваецца колькасць прыватнай дзелавой, побытавай дакументацыі на польскай мове, што стала дзяржаўнай у ВКЛ з 1696 (1697) г. і праіснавала ў якасці асноўнай пісьмовай мовы да царскага загада 1840 г., які замяніў яе ў справядстве на рускую. Вялікі гістарычны перыяд нашы продкі (шляхта, асноўная частка гараджанаў, местачкоўцаў) карысталіся дзяржаўнай польскай мовай, але гэта не была сучасная мова, а старапольская – са старажытнай лексікай, словамі, якіх увогуле няма ў сучасных польскіх слоўніках. Для чытання гэтых

дакументаў трэба ведаць польскую мову, мець польска-рускі слоўнік. З канца XVIII ст. з'яўляецца ўсё больш дакументаў, напісаных па-руску, але прыблізна да сярэдзіны XIX ст. – не зусім сучасная мова, у ёй архаічныя стылістыка выкладання, словы.

У архіве мы чытаем рукапісы, напісаныя асобнымі людзьмі, якім уласцівы свой почырк (хаця дзелавыя дакументы пісаліся спецыяльнымі людзьмі, пісцамі з добрым почыркам). Тым не менш, праца з дакументам патрабуе ўсведамлення індывідуальнага стылю аўтара тэксту, напісання ім асобных літараў, скарачэнняў, на што спатрэбіцца пэўны час.

У архіве маецца матэрыял для гісторыкаў, эканамістаў, сацыёлагаў, дэмографіаў, гісторыкаў культуры, мастацтвазнаўцаў, літаратуразнаўцаў, прадстаўнікоў іншых прафесій. Для гісторыка, гісторыка культуры істотнымі з'яўляюцца наступныя накірункі архіўнага пошуку.

Палітычная, сацыяльная гісторыя старажытнага перыяду, феадалізму можа вывучацца па дакументах, што падзяляюцца на прыватна-прававыя і публічна-прававыя. Да першых належаць дакументы прыватных асобаў: купчы, пазыковыя, ілготныя граматы, менавыя, іншыя, да другіх – шматлікія прывілеі (у тым ліку на магдэбургскае права), уставаў, вопісы, судовыя матэрыялы, дакументы міжнародных сувязяў, іншыя. Вялікую цікавасць маюць прыватныя запісы аб гістарычных падзеях, што могуць размяшчацца ў магначкіх фондах ці асобнымі справамі ў шматтэматычных фондах. Палітычнае, сацыяльнае жыццё

XIX – пачатку XX ст. адлюстраванае ў фондах губернатараў, губерньных праўленняў, казённых і кантрольных палатаў, судовых палатаў. Широка прадстаўлены ў архівах матэрыялы аб паўстанні 1863 г., маюцца спісы яго ўдзельнікаў, апісваюцца карныя меры царскага ўрада. Сацыяльнае жыццё гараджанаў, шляхты, местачкоўцаў, сялянаў шырока прадстаўленае ў судовых справах, якія часта фармуюцца ў асобныя вялікія групы спраў (асабліва гэта тычыцца гарадоў).

Дадзеныя аб матэрыяльным жыцці, эканоміцы, матэрыяльнай культуры, побыце шляхты, сялянаў у значнай колькасці прадстаўлены ў інвентарах – тыпавых вопісах маёнткаў і населеных пунктаў (сёлаў, вёсак, ваколіцаў, засценкаў, слабод, фальваркаў, мястэчак), што да іх належалі. З інвентароў мы даведваемся аб архітэктуры, інтэр'еры маёнтка, яго гаспадарчых пабудовах, даходах і расходах, сельскагаспадарчых культурах, аб колькасці хат у вёсках, памерах сялянскіх надзелаў, забеспячэнні сялянаў жыўлёлай, падаткам. Зрэдку сустракаюцца каштоўныя матэрыялы аб пола-ўзроставай структуры сялянаў, відах і колькасці сялянскіх гаспадарчых пабудоваў. Пасля далучэння да Расіі з'явіліся «Ревизские сказки», у якіх ёсць падрабязныя дадзеныя аб складзе сялянскіх сем'яў вёсак. Таксама да гэтага перыяду належаць статыстычныя дадзеныя аб дэмаграфіі, эканоміцы беларускіх губерняў, што маюцца ў адпаведных губерньскіх фондах.

Вялікі паводле аб'ёму і каштоўнага дакументаў па гісторыі культуры Беларусі захоўваюцца ў замежных архівах – дзяржаўным гістарычным архіве ў Вільні, дзе размяшчаны асноўны аб'ём матэрыялаў па гісторыі ВКЛ; цікавыя фрагменты маюцца ў дзяржаўных гістарычных архівах у Рызе (род Плятаў), Кіеве (Радзівілы),

Маскве, Санкт-Пецярбургу, Варшаве, Львове.

Такім чынам, праца ў архіве – складаная і карысная для навукі справа. Яна патрабуе спецыяльнай падрыхтоўкі, але яе вынік – кожны знойдзены неапрабаваны дагэтуль дакумент – каштоўная знаходка для любой зацікаўленай аўдыторыі. Таму, хто пачынае працу ў архіве, лепей спачатку працаваць з адносна лёгкімі для чытання дакументамі XIX – XX стст., і потым, паступова, пераходзіць да польскамоўных і напісаных па-старабеларуску папераў папярэдніх эпохаў.

Трэба памятаць, што любая, нават, здаецца, нязначная архіўная звестка – арыгінальная і рэдкая знаходка, значэнне якой можа істотна павялічыцца ў будучыні.

Ігар ВУПІК,
кандыдат гістарычных навук,
дацэнт

(Паводле дапаможніка «Матэрыялы ўдзельнікаў міжнароднага семінара для куратараў у рамках праекта “Конкурсы па гісторыі ў Беларусі, Грузіі, Малдове, Украіне 2.0”»)

Як вярнуць кажаня яго матулі

У грамадскую арганізацыю «Ахова птушак Бацькаўшчыны» (АПБ) паступае шмат паведамленняў ад людзей, якія знаходзяць кажанятаў. Што рабіць у такой сітуацыі?

У ліпені пад час сезона размнажэння кажаноў нярэдка здараецца, што кажанята выпадаюць са сговішча, дзе месціцца калонія, і рызыкуюць загінуць.

Калі вы ўбачылі такога небараку, трэба ў гэты ж вечар паспрабаваць уз'яднаць яго з матуляй. Рабіць гэта трэба ў цёплае надвор'е без дажджу. Калі ж надвор'е неспрыяльнае, звязчыцеся з Рабочай групой АПБ па рукакрылых: +375 29 213 92 57 (Вайбер, Тэлеграм).

– Кажаня павінна быць цёплае і актыўнае, інакш не зможа паклікаць маму, – кажа старшыня Рабочай групы АПБ па рукакрылых Аляксей Шпак. – У халодзе яно засынае, таму перад выпускам патрымайце звярка ў цяпле. Час ад часу паіце яго вадой з піпеткі ці лыжачкі.

Аперацыю па ўз'яднанні сям'і кажаноў трэба праводзіць у прыцемках недалёка ад таго месца, дзе вы знайшлі кажаня, або ад меркаванага месца калоніі кажаноў.

Пасадыце малечу на падрыхтаваную загадзя светлую прысаду і чакайце паблізу. На светлым фоне мам будзе лепш відаць, што адбываецца.

Калі прыляцяць кажані, маляня іх пачуе і пачне клікаць маці. Вы гэтых ультрагукаў можаце не пачуць або пачуць толькі шпачкі. Дарослыя звычайна адказваюць на гэтыя крыкі і цікавцяца імі, могуць нават сесці на прысаду побач з малым, але чужое дзіця карміць яны не будуць. Калі прыляціць маці, кажаня паспрабуе схавацца ёй пад крыло, потым яна можа даць яму папіць малака некалькі хвілін, а затым зляціць разам з ім.

Калі маці так і не прыляціць, схавайце кажаня назад у скрынку, пастаўце ў надзейнае месца і пракаnsультуйцеся з Рабочай групой АПБ па рукакрылых, што рабіць далей.

Як зрабіць прысаду? Самы просты і хуткі, але не самы надзейны, спосаб – загадзя нацягнуць у месцы выпуску кажаняці вярочку для бялізны, потым узяць пальцамі за цэнтр светлы кухонны ручнік, а другой рукой праз той жа ручнік узяць кажаня і даць яму як след учапціцца ў тканіну.

Ручнік павесіць на нацягнутую вярочку, замацаваўшы ў цэнтры сашчэпай. На зямлі пад ручніком паставіць паддон або раскладзі яшчэ адзін светлы ручнік, на якім можна будзе адразу знайсці кажаня, калі яно ўпадзе. Галоўнае, каб ручнік не быў махровы, бо ў такім кажаня забудзе абцягваецца кішчорамі.

Больш надзейную прысаду можна зрабіць са звычайнай палатнянай торбы светлага колеру, якую потым можна павесіць на драбніцы, выстаўленыя ў патрэбным месцы.

Унутр торбы кладзецца грэлка ці бутэлька з цёплай вадай (ад гарачай могуць быць апёкі), зверху прымацоўваецца гладкая кардонка, складзеная ўздоўж, каб атрымаўся навес, пад якім кажаня будзе пачувацца ўтульна. Верхняя краі торбы трэба змацаваць сашчэп-

камі для бялізны або скотчам, каб кажаня не залезла ў сярэдзіну. Яно павінна сядзець на паверхні торбы з таго боку, дзе вы зрабілі кардонны навес.

Астатнія краі торбы лепш абклеіць шырокім скотчам: гладкая паверхня не дазволіць кажаняці пералезці на другі бок.

Прысада гатовая! Калі наступіць прыцемкі, пасадыце кажаня на прырэдні бок торбы (той, дзе кардонны навес), унізе пасяліце светлы кухонны ручнік ці пастаўце паддон.

Чакайце побач, але паводзьцеся ціха і старайцеся не карыстацца ліхтарькамі: святло можа напухаць кажаню. Сачыце, каб кажаняткам не зацікавіліся каткі.

Памятайце: кажанам пагражае знікненне. 8 відаў рукакрылых уключаныя ў Чырвоную кнігу Беларусі. Не разбурайце калоніі кажаноў! Яны не нясуць людзям небяспекі. Затое карысьць ад кажаноў вялікая: удзень вад у частак ад насякомых – «шкодніках» ачышчаюць птушкі, а ўначы – кажані.

Торба-прысада. Фота Мэгі Брайн і Кім Вуда

Паводле паведамлення АПБ

З любоўю і роздумам пра Палессе

У цёплай, добра-зчылівай атмасферы ў Давыд-Гарадоцкай гарадской бібліятэцы прайшла сустрэча з вядомай паэткай Століншчыны Галінай Бабарыка. Імпрэза мела назву «Народжаная сэрца творчасць». Галіна Сідараўна – сябра Саюза пісьменнікаў Беларусі, лаўрэат шэрага літаратурных конкурсаў, у тым ліку і міжнародных.

На сустрэчы аўтар чытала свае вершы са зборнікаў «Давер», «Дарога ў восень», а таксама новыя, яшчэ неапублікаваныя творы. Асабліва спадабаліся прысутным гумарыстычныя апаэдычныя творы.

кай прыроды. Галіна Сідараўна вельмі тонка перадае адметнасці, не толькі называе, а вобразна напіўняе, адухаўляе. Паэтка часта ў сваіх вершах дапаўняе ўласную пачуццёвую гаму інтэлектуальным роздумам, што надае пейзажным творам рацыянальную напоўненасць, філасофскую стрыманасць.

Памятны подпіс у «Кнізе аўтографу» пакінула аўтар з пажаданнямі духоўнага і фізічнага здароўя супрацоўнікам і чытачам бібліятэкі, а таксама падаравала свой новы

зборнік вершаў «Матывы Моўсты». У адрас Галіны Сідараўны прагучала шмат словаў удзячнасці ад прыхільнікаў яе творчасці. Мерапрыемства атрымалася па-сапраўднаму паэтычна-цёплым. У канцы сустрэчы кожны ахвочы змог атрымаць аўтограф і сфатаграфавана з аўтарам. Прысутныя падзякавалі творцы за сустрэчу, пажадалі ёй далейшых поспехаў.

Таяццяна СТАХЕЙКА, загадчыца Давыд-Гарадоцкай гарадской бібліятэкі, Столінскі раён

Ліпава-ліпеньскі карагод

Уздоўж

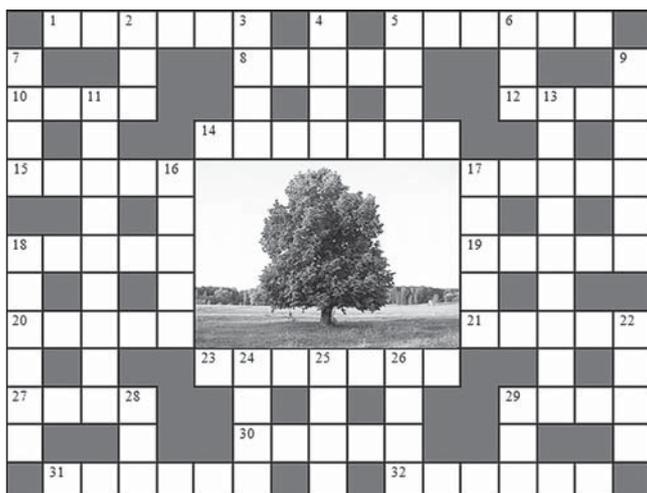
1. ..., Зеленец, Тройца. Старажытнае земляробчае свята, на якое галінкамі ліпы, барозы, клёна ўпрыгожвалі хату і гаспадарчыя пабудовы. 5. «... пчоламі гудзе соладка». Верш Л. Геніюш. 8. «Ліпы ўсім закаханым на ... // Сыплюць і сыплюць з пялёсткаў вянкi». З верша С. Грахоўскага «Белыя ліпы». 10. Топленае свіное сала. 12. ... ды лебяды – для палаткаў бяда (прык.). 14. Той, каму адрасаванае паштовае адпраўленне. 15. Хата з дзяціма – ..., без дзяцей – магіла (прык.). 17. Піражок з мяснотнай начинкай. 18. «На вуліцы суха ліпа, // Пайдзі ... за Ліліпа» (прып.). 19. Насенне гарбуза, сланечніка як ласунак (разм.). 20. Тое, што і вянец. 21. Маленькая рыбка сямейства карпавых. 23. Галоўны горад краіны. 27. На лаўца і ... бяжыць (прык.). 29. ..., ці Гаёвы дзед. Дух, які, паводле павер'яў, сочыць за парадкам у лесе. 30. Гаспадаркувесці – не ... плесці (прык.). 31. Самае запаведнае месца чаго-небудзь. 32. Тое, што і мел.

Упоперак

2. Цвет – пчолкам, а ... – жонкам (прык.). 3. Апалы ад ветру плады. 4. Сухое ... не высушыць, а мокрае вымачыць (прык.). 5. У лета двойчы з ліпы ... не дзяруць (прык.). 6. Заяц для лісы не сябра, а ... (прык.). 7. Праца чорная – белы ...

(прык.). 9. «Вольныя ... вакол шчабяталі, // Божыя пчолак гулі». З верша Якуба Коласа «Ліпы старыя». 11. Поўнае вытлумачэнне чаго-небудзь. 13. У добрага гаспадара і ... не прападзе (прык.). 16. Тое, што і рог. 17. «Аб ёй мне будзіць успамін // На ліпе ... клёкатам». З верша Янкі Купалы «Спадчына». 18. У кветцы ніжняя частка пясціка. 22. «Ой, едзь, не стой, // У цябе ... не свой, // Дуга ліпавага // Паскрыпае» (прып.). 24. Стары воўк ведае ... (прык.). 25. Гнілая ... сто год стаіць (прык.). 26. З мёдам і ... праглынеш (прык.). 28. Мужыку лета, што святому ... (прык.). 29. «Гай цвітучы або ліпа ў цвечце – // Для пчалы найлепшы дар на свеце». З верша В. Гардзея «Адкуль мядзведзь?».

Склаў
Лявон ЦЕЛЕШ

Напоі ў рацыёне сялянў у вёсках Іўеўскага раёна з 1921 па 1939 год

(Пачатак цыкла ў №№ 9 – 14, 24 – 26)

Жыхары вёсак Іўеўшчыны ведалі шэраг разнастайных напояў. Гатавалі іх у розныя часы ў залежнасці ад наяўнасці і даступнасці таго ці іншага неабходнага кампанента. Увесну, калі дрэвы наліваліся сокам, жыхары ў вёсках пілі бярозавы і кляновы сок. Летам, калі даспявалі ягады, з іх гаспадыні варылі ўзвары, кісялі, кулагі. У гарачую летнюю пару вяскоўцы гатавалі і пілі хлебны квас. Узімку ўжывалі бураковы квас, адвары з сушаных траваў і ягадаў.

Да пэўных сямейных або каляндарных святаў і абрадаў жыхары вёсак Іўеўшчыны разам з іншымі стравамі гатавалі і абрадавыя напоі. На поспую куццю варылі аўсяны кісель, узвар з сушаных яблыкаў і грушаў. На Купалле варылі кулагу. На памінках, хрэсьбінах, вяселлях на стале была гарэлка.

Хлебны квас асабліва шырока ўжываўся летняю парою. Для яго прыгатавання выкарыстоўвалі хлебныя скарынкі і рэшткі хлеба, якія гаспадыні падсушвалі і потым крыху падсмажвалі, каб квас меў прыемны пах і чырванаваты колер. У некаторых сем'ях для квасу спецыяльна рашчынялі жытняе цеста, квасілі яго пяць дзён і затым выпякалі хлеб. Яго разразалі на лусты і сушылі. Сухары складвалі ў дзяжу і залівалі вадой. Прыкладна праз 10 дзён квас лічыўся гатовым. У некаторых сем'ях у яго дадавалі мёд ці цукар, а для большай рэзкасці – прарослы ячмень.

У сялянскіх сем'ях у ежу выкарыстоўвалі і аўсяны кісель. Спосаб яго прыгатавання быў такі. Спачатку гаспадыні авёс сушылі, потым малолі ў жорнах, звычайна не прасейвалі. Увечары яго разводзілі ў цёплай вадзе і кідалі тры бярозавыя вугалькі. Затым ставілі на ноч у цёплую печ. Раніцаю адцэджвалі на рэшата (атрыманую вадкасць называлі цэжа). Яе ўлівалі ў кацёл і ставілі ў добра напаленую печ, каб кісель варыўся паступова. Вадкасць гаспадыні памешвалі кісялёўкай, каб авёс не асеў і не прыгарэў, дадавалі соль. Аўсяны кісель атрымліваўся густы.

Для прыгатавання кулагі гаспадыні выкарыстоўвалі свежыя лясныя ягады – суніцы, чарніцы, маліны, брусніцы, буякі. У некаторых сем'ях бралі толькі слівы і вішні, вымаючы з іх костачкі. Палову посуду пад кулагу запаўнялі ягадамі (ляснымі ці садоўнымі), другую – вадой. Усё гэта гаспадыні варылі ў печы або на пліце пры ўзрастаючай тэмпературы. Калі ягады, слівы ці вішні разварацца, да іх падсыпалі жытнюю муку і памешвалі ўвесь час, пакуль варыва не набудзе кансістэнцыі кісялю. У сярэдзіне варкі, пасля засыпання мукі, у кулагу дадавалі цукар. У некаторых сем'ях гаспадыні выкарыстоўвалі толькі мёд, павялічваючы долю мукі ў залежнасці ад кансістэнцыі кулагі.

Вельмі смачным напоём у жыхароў Іўеўшчыны лічыўся квас з бярозавага соку. Гатаваўся ён з нацэджанага ўвесну бярозавага соку, які, перабравіўшы натуральна ў адкрытых вялікіх бочках, становіўся саладкаватым і злёгка ап'яняў.

Сок спускалі з бярозы вясной, калі дрэвы пачыналі ім налівацца. На бярозе прасякалі кару і рабілі надрэз у ствале. У яго над вуглом забівалі клінок у выглядзе маленькай лапаткі, па якой сок сцякаў у падстаўленую пасудзіну. Затым мужчыны злівалі яго ў бочку, ставілі ў цёмнае халаднаватае месца, давалі крыху закіснуць, дадавалі падсмажанае на блясе ячменнае зерне або сухары з жытнёвага хлеба. Праз суткі пасля гэтага працэджвалі і ўжывалі як квас. У некаторых сем'ях бочку з сокам закапвалі ў пясок на два тыдні.

Іван ЗАХАРЭВІЧ,
г. Іўе

(Працяг артыкула будзе)

ЖНІВЕНЬ

1 – Гіргель Мікалай Сяргеевіч (1946, Мёрскі р-н), графік, лаўрэат прэміі імя Кандрата Крапівы (2006) – 75 гадоў з дня нараджэння.

1 – Савіцкая Ала Аляксееўна (1951, Мінск), тэатразнаўца, даследчыца гісторыі беларускага тэатра, беларускай драматургіі – 70 гадоў з дня нараджэння.

2 – Вяржбіцкая Зінаіда Віктараўна (1951), артыстка оперы, заслужаны артыстка Беларусі – 70 гадоў з дня нараджэння.

2 – Казура Станіслаў Вінцэнтавіч (1881, Пастаўскі р-н – 1961), кампазітар, харавы дырыжор, педагог – 140 гадоў з дня нараджэння.

2 – Мурамцаў Ілья Аляксеевіч (1901 – 1968), артыст оперы, заслужаны артыст Беларусі – 120 гадоў з дня нараджэння.

2 – Чопчыц Адам Сідаравіч (1921, Жытківіцкі р-н – 2005), дзеяч самадзейнага мастацтва, хормайстар, педагог, заслужаны дзеяч культуры Беларусі – 100 гадоў з дня нараджэння.

4 – Мазур Вікторыя Мікалаеўна (1946, Магілёў – 2015), артыстка оперы, народная артыстка Беларусі – 75 гадоў з дня нараджэння.

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 26

Уздоўж: 1. Любская. 3. Меданос. 8. Ушачы. 9. Нерат. 10. Мат. 11. Ява. 16. Авізо. 17. Малпа. 18. Пагаворка. 24. Душа. 25. Ураджай. 26. Маці.

Упярэж: 1. Ласун. 2. Кошык. 4. Дзень. 5. Свята. 6. Палавіна. 7. Прыволле. 12. Шакалад. 13. Рот. 14. Ямб. 15. Маланкі. 19. Гар. 20. Від. 21. Ржа. 22. Ра. 23. Ом.

Дзе варты пабываць

Прасы вугальныя, электрычныя, цмокі, пліткі...

У Браслаўскім музеі традыцыйнай культуры працуе цікавая выстава прасай «Утогі на высе лады». Яе прывезла сям'я Ржэўскіх, прыватных калекцыянераў з Мінска.

Дэманструюцца больш за 240 прасай рознага віду і прызначэння, а таксама – месца вытворчасці. Тут ёсць магчымасць прасачыць эвалюцыю развіцця гэтага неабходнага побытавага прадмета.

На выставе дэманструюцца прасы на вугаллі, на спірце, на пары і на газе, першыя электрычныя, а таксама – драўляныя. Многія прадметы суправаджаюцца ілюстрацыямі з музея прасы ў Нью-Ёрку (ЗША). Цікава разглядаць прыстасаванне для прасавання гальштукаў і карункаў, для стварэння гафрэ і плісэ.

У калекцыі ёсць нямала цікавых экзэмпляраў. Напрыклад, жароўня – першы вугальны прас, які прыдумалі ў Кітаі. Напачатку яго зрабілі для катаванняў. І толькі па змене ўладаў жароўні пачалі выкарыстоўваць для прасавання тканінаў. Цікава, што іх ручкі рабілі з каштоўных металаў

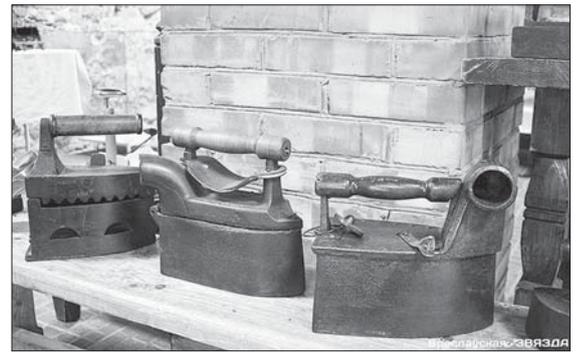
для багатых людзей, а для бедных – з простых. Зрэшты, ва ўсе часы ў розных краінах імкнуліся прасы ці аздобіць каляроваю эмаллю, ці рабілі іх у выглядзе жывёлаў (напрыклад, цмокаў, з пашчы якіх ішла пара).

Ёсць у калекцыі знакаміты вугальны прас з Польшчы «Кіпець цмока», створаны ў XIX – XX стст. Ёсць і прыстасаванне для прасавання з назваю «Вугальны трубач», што нагадвае мадэль парахода, труба

якога павернутая направа. Можна таксама пабачыць прас 1948 г. з Ганцавічаў, выраблены з абшывікі ваеннага самалёта. Здзіўліць паходны прас з Францыі з двайною ручкай, які, калі раскласці, ператвараецца ў электраплітку. Ёсць прас, што награвецца з дапамога гарачай вады (прызначаны толькі для адпарвання мужчынскага шоўкавага цыліндра).

Выставу, якая не толькі змяшчае прадметы з розных краінаў ды пашырае круггляд, але і паказвае прас з іншых ракурсаў, можна пабачыць у Браславе да канца жніўня.

Пагодле паведамлення сайта газеты «Браслаўская звязда»

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

«**ПЯЛУН**» – беларускі рукапісны сатырычны часопіс. Адзіны (з вядомых) нумар выйшаў у 1912 г. у Вільні. Ідэйна-мастацкая пазіцыя вызначалася непрымірымасцю да сацыяль-

най несправядлівасці, шавінізму ў стаўленні да беларусаў. Высмейвала таксама нацыянальную і духоўную абмежаванасць выпадковых элементаў у беларускім руху.

Вокладка часопіса «Пялун»

ПЯЛЬЦЫ – прыстасаванне для вышывання ў выглядзе рамы або круга, на якія нацягваецца і замацоўваецца тканіна; тое, што і більцы.

ПЯНЬКА – каноплянае валакно. Для атрымання яго каноплі рвалі ў 2 этапы: у канцы ліпеня мужчынскія сцёблы (пласкун, пласканне), у жніўні, яго паспевае, – жаночыя (мацеркі, майткі). Валакно з плоскуні было больш мяккім, яго выкарыстоўвалі для вырабу тканінаў, з пянькі вілі вярхоўкі, аборы.

Працэс апрацоўкі сцёблаў канопель амаль супадае з працэсам апрацоўкі саломкі лёну. Адрозненне толькі ў тым, што трасу канопель абавязкова мачылі, а потым расцілалі і перад мяццем (для змячэння) білі пранікам.

ПЯРСЦЁНАК – упрыгожанне, якое надзяваюць на палец; пашыраны ў многіх народаў свету.

У эпоху палеаліту з'явіліся касцяныя пярсцёнкі, у эпоху бронзы – металічныя. У Старажытным Егіпце былі пашыраныя пярсцёнкі-пячаткі з рознымі надпісамі або выявамі, адбіткі якіх служылі подпісамі ўладаў. Пярсцёнкі-пячаткі, у якія часта ўстаўлялі гемы, бытавалі ў эгейцаў, грэкаў, этрускаў. У Старажытным Рыме насілі залатыя, срэбныя, жалезныя пярсцёнкі. У Старажытнай Русі бытавалі залатыя, срэбныя, медныя пярсцёнкі, часам аздобленыя выявамі ці геаметрычнымі ўзорамі. Пазней выраблялі пярсцёнкі з золата і срэбра з каштоўнымі і паўкаштоўнымі камянямі. Многія народы свету пры шлюбных абрадах карыстаюцца гладкімі без дэкару пярсцёнкамі.

На тэрыторыі Беларусі пярсцёнкі з вузкіх бронзавых пласцінак вядомыя з часоў мілаградскай і зарубінецкай культур. Былі з заходзячымі канцамі, а таксама спіралепадобныя паўтара – чатырохабаротныя. У X –

Тыпы пярсцёнкаў 1 – пачатку 2-га тысячагоддзя н.э.

XIV стст. выраблялі пярсцёнкі з каляровых металаў і шкла з замкнёнымі і незамкнёнымі канцамі, вядоўце тыпалогіі і тэхналогіі вытворчасці яны аналагічныя бранзалетам таго часу. Найбольш пашыраныя канцы пясціністыя пярсцёнкі – прамыя, з пашыранай часткай, са шчытком (пярсцёнкі-пячаткі, сьнгеты). Часта ўздоўж верхніх і ніжніх краёў пярсцёнкі рабілі жалабкі, правы бок арнаментавалі кропкамі, насечкамі, ромбамі, канцэнтрычнымі кругамі. Выраблялі таксама пярсцёнкі з прыпаёнамі да канавой дужкі асобна адлітымі ячэйкамі. У X – XII стст. выраблялі пярсцёнкі з круглага дроту, гладкія літыя, спіралепадобныя (разгрэты дрот накручвалі на авальную форму); правы бок плоскапукатых пярсцёнкаў XII ст. арнаментавалі папярочнымі і касымі лініямі, кропкамі. У XII – XIII стст. былі пашыраныя рубчастыя пярсцёнкі з замкнёнымі і незамкнёнымі канцамі; у XIII – XIV стст. – вітыя, неспраўднатыя, плеченыя з некалькіх кавалкаў дроту; некаторыя вырабы спалучалі вітую або плеченую частку з гладкай пласціністай. У XII – XIV стст. бытавалі таксама круглыя, плоскія, плоскапукатыя шкляныя пярсцёнкі, вырабленыя ліццём, накручаннем, выцягваннем шкляной ніткі і яе фармаваннем у кольца.

У наш час пярсцёнкі вырабляюць на ювелірных фабрыках прамысловым спосабам, а таксама асобныя мастакі-ювеліры (у 2-й палове XX ст. у БССР, напрыклад, Ю. Любімаў, А. Говар, Ю. Гудзіновіч і інш.).